

DE BIBLIOTHEEK EN HET DUURZAAMHEIDSVRAAGSTUK

maart 2020

Maatschappelijke opgaven in relatie tot het bibliotheeknetwerk

Inhoudsopgave

SAMENVATTING	4
1. INLEIDING	6
1.1 <i>Aanleiding</i>	6
1.2 <i>Doelstelling onderzoek</i>	6
1.3 <i>Scope onderzoek</i>	7
1.4 <i>Onderzoeksmethode</i>	7
2. ACHTERGROND DUURZAAMHEID	8
2.1 <i>Duurzaamheidsdoelstellingen</i>	8
2.2 <i>Burgers en duurzaamheid</i>	10
2.3 <i>Duurzaamheid in de bibliotheeksector</i>	12
3. HUIDIGE SITUATIE VERDUURZAMING INTERNE BEDRIJFSVOERING BIBLIOTHEKEN	16
4. HUIDIGE SITUATIE DUURZAAMHEID EN PROGRAMMERING BIBLIOTHEKEN	19
5. SPEELVELD EN MOGELIJKE SAMENWERKINGSPARTNERS	21
5.1 <i>Overheden</i>	21
5.2 <i>(Lokale) non-profit organisaties</i>	23
5.3 <i>Provinciale ondersteuningsinstelling</i>	24
5.4 <i>Burgerinitiatieven</i>	24
6. MOGELIJKHEDEN VOOR BIBLIOTHEKEN OP HET GEBIED VAN DUURZAAMHEID	26
6.1 <i>Bibliotheek als duurzaam voorbeeld: interne bedrijfsvoering</i>	26
6.2 <i>De mogelijke maatschappelijk-educatieve rol van de bibliotheek in het duurzaamheidsvraagstuk</i> ...	28
6.3 <i>Samenwerkingspartners</i>	29
7. VERVOLGONDERZOEK	32
8. TOT SLOT	32
BRONNEN	33
BIJLAGE 1: RESULTATEN ONLINE ONDERZOEK	35
BIJLAGE 2: PRAKTIJKCASES	38
BIJLAGE 3: DUURZAAMHEIDSCERTIFICERING	40

Colofon

Bibliotheken en het duurzaamheidsvraagstuk Maatschappelijke opgaven in relatie tot het bibliotheeknetwerk in Zuid-Holland

Opdrachtgever: Provincie Zuid-Holland

Projectgroep PHI Factory

Yvette Watson

Pam van Wanrooij

Probiblio Team

Marlon Mendonca Dias

Berthy Nijhuis

SAMENVATTING

Duurzaamheid in de bibliothekensector staat in de kinderschoenen. Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de Provincie Zuid-Holland met als doel: *Inzicht krijgen in de rol die bibliotheken in Zuid-Holland kunnen spelen op het gebied van duurzaamheid.*

Via deskresearch, een enquête onder bibliothekdirecteuren in Zuid-Holland en verdiepende expertinterviews wordt dit inzicht verkregen door antwoord te geven op onderstaande deelvragen.

Wat verstaan we onder duurzaamheid?

De meest wijdverspreide definitie van duurzaamheid is die van de Verenigde Naties: ‘duurzame ontwikkeling voorziet in de behoeften van de huidige generatie, zonder de behoeften van toekomstige generaties, zowel hier als in andere delen van de wereld, in gevaar te brengen’. Zowel op internationaal, nationaal als regionaal niveau zijn duurzaamheidsdoelstellingen geformuleerd om te versnellen naar een duurzame en inclusieve samenleving. We zien dat burgers zich zorgen maken om klimaatverandering, maar voor maatregelen veelal naar de overheid en het bedrijfsleven kijken. Als het gaat om de eigen invloedssfeer zien ze vooral mogelijkheden op het gebied van energiebesparing en -opwek, voeding en afval. De behoefte van bibliothekleden en bezoekers ligt op informatie over de thema’s: voeding, spullen in het huishouden, energie en isolatie van de woning. Geïdentificeerde trends zijn:

- De meeste nadruk binnen het duurzaamheidsvraagstuk ligt op het thema energie;
- Evenementen op het gebied van duurzaamheid zijn vaak B2B en niet zozeer gericht op burgers en particulieren;
- Duurzaam denken is nog niet duurzaam doen.

Wat is de huidige situatie betreffende duurzaamheid in de interne bedrijfsvoering van bibliotheken?

Bibliotheken in Zuid-Holland zijn mondjesmaat bezig met het verduurzamen van hun interne bedrijfsvoering en huisvesting. Duurzaamheid is vaak nog niet vastgelegd in het beleid en daardoor ook nog niet geborgd in dagelijkse werkzaamheden. Dit resulteert in ad hoc verduurzaming: op natuurlijke vervangingsmomenten is er steeds meer aandacht voor duurzame keuzes. Maatregelen worden momenteel vooral getroffen op het gebied van afval, energie en inkoop. Deze ad hoc aanpak resulteert erin dat er nog vrijwel niet gemonitord wordt op vooruitgang. Daarnaast wordt er nog nauwelijks gecommuniceerd over de duurzaamheidsmaatregelen die bibliotheken implementeren.

Wat is de huidige situatie wat betreft duurzaamheid in de kernactiviteiten van bibliotheken?

Bibliotheken zijn in ontwikkeling. Ze vervullen vandaag de dag niet alleen hun klassieke functie, gericht op informeren en lezen, maar bewegen zich ook steeds meer richting een maatschappelijk-educatieve functie. Hier kan het thema duurzaamheid onderdeel van zijn. Evenals op het gebied van interne bedrijfsvoering is duurzaamheid in de dienstverlening van bibliotheken momenteel nog niet doorontwikkeld. Bibliotheken zien wel een potentiële rol voor zichzelf op het gebied van programmering op duurzaamheid, ondanks dat zij nog nauwelijks een actieve vraag ervaren van bezoekers en leden. Zo kan de bibliotheek volgens hun een plek zijn voor *informatieoverdracht* over duurzaamheid als actueel maatschappelijk thema, voor *Publiek debat en ontmoeting* tussen organisaties en inwoners, inwoners onderling en overheid en inwoners, en voor het *verbinden*. Dit laatste als openbaar toegankelijke instelling met een wijdverspreid netwerk waarbinnen initiatieven en organisaties expertise inbrengen en de bibliotheek als verbinder fungeert.

Met welke partners zouden bibliotheken samen kunnen werken op het gebied van duurzaamheid?

Om een rol te vervullen op het gebied van duurzaamheid is het voor bibliotheken nodig om met partners samen te werken om benodigde kennis en expertise in huis te halen. Daarnaast heeft samenwerking als voordeel dat er andere doelgroepen worden aangesproken en andere financiële middelen beschikbaar zijn. In dit onderzoek is specifiek gekeken naar de volgende partners:

- *Overheden*: als communicatiepunt kan de bibliotheek de gemeente en provincie ondersteunen in het bereiken van klimaatdoelstellingen door het informeren, activeren en stimuleren van burgers.
- *(Lokale) non-profit organisaties*: vanuit specifieke expertise op duurzaamheid kunnen deze fungeren als kennispartner. Omgekeerd kunnen ze gebruik maken van de bibliotheek als fysieke ontmoetingsplaats en communicatiepunt om andere doelgroepen te bereiken.
- *De POI* als ondersteuningsorganisatie: een POI kan gezamenlijke projecten opzetten en fungeren als platform om kennis, ervaringen en best practices te delen.
- *Burgerinitiatieven*: de bibliotheek kan deze initiatieven een fysieke ontmoetingsplaats bieden als lokale verankering in de wijk. Hierbij worden mogelijk meer mensen bereikt door deze burgerinitiatieven en kan de bibliotheek aanvullende onderwerpen inhoudelijk voor hen faciliteren. De bibliotheek kan op haar beurt gebruik maken van de duurzaamheidsexpertise vanuit deze initiatieven.

Op welke manier zouden bibliotheken een rol kunnen spelen in het duurzaamheidsvraagstuk, zowel vanuit hun maatschappelijke rol als op het gebied van interne verduurzaming?

Bibliotheken kunnen zowel hun interne bedrijfsvoering als programmering verduurzamen door te beginnen met duurzaamheid te borgen in visie, strategie en beleid. Dan kunnen er lange termijn doelstellingen geformuleerd worden en krijgt het voldoende prioriteit binnen de alledaagse werkzaamheden.

Bij de interne bedrijfsvoering is inzicht in de huidige situatie met betrekking tot duurzaamheid van belang om te bepalen waar de meeste winst kan worden behaald door het implementeren van duurzaamheidsmaatregelen. Een checklist (zie kader onderaan hoofdstuk 6.1) van mogelijke duurzaamheidsmaatregelen en hoe deze geïmplementeerd kunnen worden helpt hierbij. Samenwerking met andere organisaties kan interne verduurzaming versnellen door kennisdeling, het creëren van volume en gezamenlijke duurzaamheidsmaatregelen. Een multifunctionele accommodatie leent zich hier bijvoorbeeld goed voor. Door in te zetten op het verduurzamen van de interne bedrijfsvoering en huisvesting snijdt het mes aan twee kanten. Enerzijds leveren bibliotheken een positieve bijdrage aan het klimaatvraagstuk en anderzijds fungeren ze als duurzaam voorbeeld richting hun leden en bezoekers. Daarnaast kunnen duurzaamheidsmaatregelen op de lange termijn geld opleveren (bijvoorbeeld een lagere energierekening of minder afvalkosten).

Als bibliotheken een rol willen pakken in het duurzaamheidsvraagstuk vanuit hun maatschappelijke en educatieve functie dan verdient het aanbeveling om in de uitvoering zoveel mogelijk aan te sluiten op de huidige informatiebehoefte van bibliotheekbezoekers en burgers én daarnaast bij reeds lopende initiatieven op duurzaamheid. De energietransitie leent zich hier goed voor als onderwerp gezien de huidige prominente focus op dit thema en de vele lopende initiatieven. Hierbij zijn burgers vooral op zoek naar informatie en een handelingsperspectief: wat kan ik doen? Dit kan de bibliotheek, in samenwerking met partners, invullen via educatie, informatieoverdracht en ontmoeting en debat.

Zo kan de bibliotheek gebruik maken van haar gebouw als fysieke ontmoetingsplaats. Ondanks dat specifieke expertise op duurzaamheid vaak niet in huis is kan de bibliotheek andere initiatieven en organisaties faciliteren en een podium bieden en doelgroepen samenbrengen (zie ook samenwerkingspartners hierboven). Op deze manier kunnen bibliotheken het thema duurzaamheid proactief integreren in de dienstverlening en dit ook uitdragen.

Extra aandacht voor communicatie over het thema naar buiten toe is belangrijk om de juiste doelgroepen te bereiken. Het uitdragen van het thema duurzaamheid als onderdeel van de dienstverlening kan ook helpen om de bibliotheek te positioneren op het thema richting andere organisaties. Daarmee vergroten ze hun maatschappelijke relevantie en creëren daarmee mogelijkheden voor bijvoorbeeld het gebruik van andere (financiële) middelen.

1. INLEIDING

Onze huidige manier van consumeren leidt tot tal van milieuproblemen; van klimaatverandering door de uitstoot van CO₂, oprakende grondstoffen tot het uitsterven van diersoorten door het kappen van regenwouden. Dit huidige model is niet houdbaar op de lange termijn en daarom moeten we toewerken naar een duurzamere maatschappij. Duurzaamheid is een breed begrip. Een van de oudste definities stamt uit 1987 van de VN-commissie Brundtland en formuleert duurzame ontwikkeling als 'Ontwikkeling die voorziet in de behoeften van de huidige generatie, zonder de behoeften van toekomstige generaties, zowel hier als in andere delen van de wereld, in gevaar te brengen'. Om duurzame ontwikkeling te bewerkstelligen is een transitie van ons huidige economische systeem noodzakelijk. We moeten veel slimmer en zorgvuldiger omgaan met onze grondstoffen. Dat beeld - van optimaal gebruik van onze eindige hulpbronnen - heet de circulaire economie. De circulaire economie streeft naar het behoud van waarde in de breedste zin van het woord en is een middel tot een doel: een duurzame en inclusieve samenleving. De Nederlandse overheid heeft de ambitie om in 2050 de CO₂-uitstoot met 95% te hebben gereduceerd en volledig circulair te zijn. Is er een rol weggelegd voor bibliotheken, als belangrijk onderdeel van de maatschappij en met hun eigen bedrijfsvoering, in de transitie naar een duurzame en circulaire economie?

1.1 Aanleiding

Probiblio is door de provincie Zuid-Holland gevraagd om een aantal onderzoeken uit te voeren naar maatschappelijke opgaven in relatie tot het bibliotheeknetwerk. Dit onderzoek gaat over duurzaamheid in relatie tot de bibliothekensector in Zuid-Holland, waarbij het gaat om duurzaamheid in de betekenis van het klimaatvraagstuk.

1.2 Doelstelling onderzoek

Het doel van het onderzoek is: *Inzicht krijgen in de rol die bibliotheken in Zuid-Holland kunnen spelen op het gebied van duurzaamheid.*

Om dit doel te realiseren zijn er een aantal subvragen geformuleerd:

- *Wat verstaan we onder duurzaamheid?* Hoofdstuk 2
- *Wat is de huidige situatie wat betreft duurzaamheid in de interne bedrijfsvoering van bibliotheken?* Hoofdstuk 3
- *Wat is de huidige situatie wat betreft duurzaamheid in de kernactiviteiten van bibliotheken?* Hoofdstuk 4
- *Met welke partners zouden bibliotheken samen kunnen werken op het gebied van duurzaamheid?* Hoofdstuk 5
- *Op welke manier zouden bibliotheken een rol kunnen spelen in het klimaatvraagstuk, zowel vanuit hun maatschappelijke rol als op het gebied van interne verduurzaming?* Hoofdstuk 6

Daarmee is de doelstelling van het onderzoek tweeledig. Enerzijds is onderzocht hoe duurzaamheid reeds wordt toegepast binnen de bibliotheek organisaties, hun bedrijfsvoering en het gebouw waarin zij gevestigd zijn. Dit onderdeel richt zich op de **interne** organisatie van de bibliotheken en hun huisvesting. Anderzijds is onderzocht welke rol bibliotheken kunnen hebben als partij die informatieoverdracht over duurzaamheid faciliteert via hun openbaar toegankelijke en wijdverspreide netwerk, en als partij die kennis beschikbaar stelt over duurzaamheid voor burgers, een maatschappelijke rol. Dit onderdeel is **extern** gefocust en richt zich op de bibliotheek als onderdeel van de samenleving en de maatschappelijke rol die zij daarin kunnen vervullen via educatie, informatieoverdracht en ontmoeting en debat.

1.3 Scope onderzoek

Deze rapportage focust zich op bibliotheken in Zuid-Holland. Echter omdat duurzaamheid in de bibliothekensector in de kinderschoenen staat en goede voorbeelden zich ook buiten Zuid-Holland bevinden is het onderzoek niet beperkt gebleven tot organisaties in Zuid-Holland. Dit maakt het onderzoek ook toepasbaar voor bibliotheken buiten Zuid-Holland.

1.4 Onderzoeksmethode

Om het onderzoeksdoel te bereiken, is gebruik gemaakt van verschillende onderzoeksmethoden. Allereerst is op basis van deskresearch relevante informatie uit eerdere onderzoeken en publicaties verzameld en geanalyseerd. Daarnaast is er door Probiblio een enquête uitgestuurd naar de directeurs van de basisbibliotheken in Zuid-Holland. De resultaten van deze enquête zijn onderdeel van het onderzoek. Als laatste onderzoeksmethode zijn er verdiepende interviews gehouden met relevante stakeholders in het speelveld. De uitkomsten zijn vervolgens samengevoegd in dit rapport over de *'duurzaamheid en de bibliotheeksector'*.

2. ACHTERGROND DUURZAAMHEID

We bevinden ons in een wereld in transitie. Het besef dat ons huidige economische systeem niet houdbaar is, is bij steeds meer mensen aanwezig. Er wordt ook steeds vaker naar geacteerd. Dat maakt dat er zowel op internationaal, nationaal, regionaal en lokaal niveau wordt gewerkt aan een duurzame en inclusieve economie. In dit hoofdstuk geven we inzicht in de duurzaamheidsdoelstellingen op elk niveau en hoe daar momenteel invulling aan wordt gegeven. Daarnaast kijken we naar hoe burgers staan tegenover duurzaamheid en de relatie tussen bibliotheken en het duurzaamheidsvraagstuk.

2.1 Duurzaamheidsdoelstellingen

Internationale doelstellingen

Eind 2015 werd in Parijs de 21^e VN-klimaattop gehouden. Uit deze succesvolle onderhandelingen tussen 195 wereldleiders volgde het Klimaatakkoord van Parijs met als belangrijkste doelstelling: de opwarming van de aarde beperken tot ruim onder de 2°C, met als streven 1,5°C¹. Het klimaatakkoord gaat in per 2020. Europese lidstaten hebben met elkaar afgesproken dat de EU in 2030 minstens 40 procent minder CO₂ moet uitstoten. Alle EU-lidstaten moeten daarom klimaatplannen opmaken die worden getoetst door de Europese Commissie om te bepalen of de gestelde doelen behaald worden². In navolging op verder onderzoek en het feit dat de CO₂-uitstoot jaarlijks toch stijgt waar het zou moeten dalen, heeft eurocommissaris Frans Timmermans in december 2019 een Green Deal voorgelegd. Hierin beschrijft de Europese Commissie plannen om de uitstoot in 2030 terug te dringen met 50 en het liefst 55 procent³.

Nationale doelstellingen

Ook Nederland heeft doelstellingen geformuleerd naar aanleiding van het Parijs Akkoord. Deze zijn vastgelegd in de Klimaatwet. De Nederlandse overheid heeft de ambitie om in 2050 de CO₂-uitstoot met 95% te hebben gereduceerd t.o.v. 1990, met als tussendoel 49% in 2030⁴. Om deze doelen te behalen hebben de overheid, bedrijven en maatschappelijke organisaties een Klimaatakkoord opgesteld, waarin wordt beschreven hoe we de doelstellingen uit de Klimaatwet gaan bereiken⁵. Daarnaast wil Nederland volledig circulair zijn in 2050⁶. Om dat waar te maken heeft het Rijk twee belangrijke tussendoelen geformuleerd: in 2030 50% minder primair materiaalgebruik en in 2020 mag nog maar 50% van het afval verwerkt worden als restafval (exclusief papier en karton). Hiervoor is het [Rijksoverheidsprogramma VANG](#) ingesteld. De transitie die moet worden doorgemaakt om de beoogde CO₂-reductie ook daadwerkelijk te realiseren heeft voor iedereen consequenties. Bedrijven maar ook burgers moeten andere keuzes maken als het gaat om bijvoorbeeld consumeren, wonen, werken en vervoeren. De transitie naar een duurzamer Nederland gaat gepaard met een belangrijke maatschappelijke verantwoordelijkheid.

Hoewel de Klimaatwet en de bijbehorende doelstelling voor 2050 bindend zijn, zijn de tussendoelstellingen dat niet. Desondanks wordt de Nederlandse staat onder druk gezet om in een sneller tempo te verduurzamen. Zo ook door Urgenda die in 2015 een zaak aanspant tegen de Nederlandse staat: 'het Nederlandse emissieniveau is onaanvaardbaar hoog en de Nederlandse overheid heeft de plicht om hierin actie te ondernemen'. Het gerechtshof Den Haag oordeelde eind 2019 dat de Staat te weinig doet om broeikasgassen terug te dringen en daarmee tekortschiet in haar zorgplicht⁷. De rechter droeg in haar vonnis de Staat op om de uitstoot van broeikasgassen in 2020 met 25% te verminderen t.o.v. 1990.

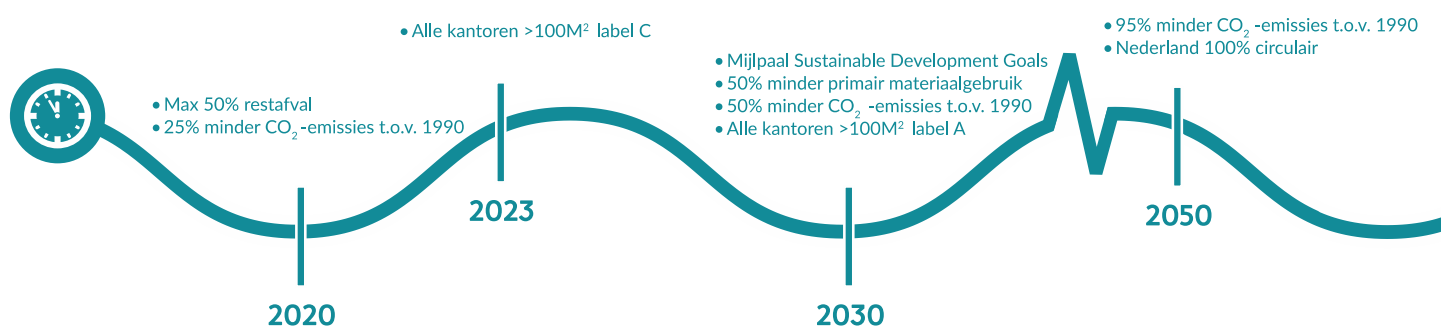
Urgenda wint: CO₂-uitstoot moet in 2020 fors verder omlaag

De Hoge Raad handhaaft het vonnis in de zogenoemde klimaatzaak. De Nederlandse staat moet in 2020 de uitstoot van broeikasgassen met minimaal 25 procent verlagen ten opzichte van 1990.

Bron: [Elsevier Weekblad](#)

Ondanks dat de meeste doelstellingen op het gebied van duurzaamheid, zowel vanuit de overheid als vanuit het bedrijfsleven vooral een intentieverklaring betreffen, zijn er ook een aantal bindende regels. Deze regels hebben vooral betrekking op de energietransitie:

- In 2023 moeten alle kantoren groter dan 100 m² verplicht een energielabel C hebben. In 2030 moet dit energielabel A zijn⁸. Kantoren mogen niet meer verhuurd worden indien ze niet voldoen aan dit energielabel.
- Energiebesparingsplicht, deze stamt al uit 1993 maar is sinds 2008 aangescherpt: bedrijven en instellingen (vanaf 50.000 kWh elektriciteit of 25.000 m³ aardgas) dienen alle energiebesparende maatregelen met een terugverdientijd van 5 jaar of minder door te voeren volgens een [Lijst met Erkende Maatregelen](#)⁹.
- Informatieplicht energiebesparing: alle bovengenoemde energiebesparende maatregelen moeten vanaf juli 2019 ook gerapporteerd worden.

Figuur 1: schematisch weergave van duurzaamheidsdoelstellingen door de tijd. Bron: PHI Factory

Provinciale doelstellingen Zuid-Holland

Vanuit de nationale doelstellingen hebben ook veel provincies klimaatdoelstellingen geformuleerd. Deze doelstellingen zijn wederom een intentieverklaring en zijn niet bindend. Wel geven deze doelstellingen aan dat het gevoel van urgentie groter wordt en dat er bereidheid tot actie is. Zo heeft ook de Provincie Zuid-Holland het thema duurzaamheid op de agenda gezet. Voor de provincie gaat [duurzaamheid](#) over het beschermen en versterken van de kwaliteit van de leefomgeving en het realiseren van de doelstellingen in het klimaatakkoord. Duurzame ontwikkeling betekent voor de provincie een balans tussen people (welzijn), profit (welvaart) en planet (leefomgeving)¹¹. Hierbij wordt rekening gehouden met toekomstige generaties. Duurzaamheid is daarom onderdeel van het beleid voor verkeer en vervoer, economie, energie, groen, water en ruimte. Ook op het gebied van hernieuwbare energie wil de provincie mogelijkheden benutten en ambities realiseren door bijvoorbeeld de [Energieagenda](#) en Zuid-Holland als field lab (proeftuin)¹². Daarnaast is [klimaat adaptatie](#) voor de provincie een belangrijk thema. Ze ondersteunt gemeentes bij het in kaart brengen van klimaatrisico's en het nemen van maatregelen met o.a. de provinciale klimaatadaptatiestrategie: ['Weerkrachtig Zuid-Holland'](#). De provincie wil ook graag een structurele bijdrage leveren aan een ['Circulair Zuid-Holland'](#). De provincie heeft daarom het grondstoffenakkoord ondertekend en onderzoekt hoe zij op een passende manier met relevante partijen, zoals bedrijven, gemeentes en wetenschappers, een rol kan pakken in de transitie naar een circulaire economie¹³.

Gemeentelijke doelstellingen

Vrijwel elke gemeente in Zuid-Holland heeft doelstellingen geformuleerd op het gebied van duurzaamheid. Een aantal voorbeelden zijn: [Een Haags plan voor een duurzame toekomst](#), [Zoetermeer gaat voor Duurzaam & Groen](#), [Maak Gouda Duurzaam](#), [010 Duurzame Stad](#), en [Duurzaam Leiden](#). De gemeentelijke ambities op duurzaamheid zijn afgeleid van de nationale

doelstellingen uit het klimaatakkoord. Ook de [Sustainable Development Goals](#) (SDGs) van de Verenigde Naties worden regelmatig gebruikt als kapstok. De SDGs zijn 17 universele doelen voor 2030 die streven armoede te elimineren, de aarde te beschermen en ervoor te zorgen dat iedereen in vrede en welvaart leeft.

De meest voorkomende doelstellingen van de verschillende gemeentes zijn geformuleerd rondom de thema's energie-, klimaat-, of CO₂-neutraal en circulair. Een aantal vooruitstrevende gemeentes halen de nationale ambitie naar voren en willen klimaatneutraal zijn in 2040 of zelfs 2030. Zij willen hiermee een voorbeeldrol vervullen naar andere gemeentes. Binnen deze overkoepelende ambities richten de meeste gemeentes zich op de volgende onderwerpen:

- Energietransitie:
 - o Verduurzaming van woningen
 - o Energie besparen
 - o Aardgasvrij
 - o Zelf energie opwekken
- Duurzame mobiliteit:
 - o Infrastructuur elektrische auto's
- Klimaatadaptatie en vergroening:
 - o Een groene omgeving
- Circulaire economie
 - o Afvalscheiding
 - o Hergebruik

Veel gemeentes in Zuid-Holland hebben een programma op duurzaamheid waarin deze onderwerpen een plek krijgen. Deze programma's richten zich op verschillende doelgroepen. Voorbeelden:

- Burgers: het verduurzamen van de eigen woning. Veel gemeentes hebben een [duurzaam energie- of bouwloket](#) waar informatie opgevraagd en subsidies aangevraagd kunnen worden.
- Bedrijven: organiseren van bijeenkomsten om partijen bij elkaar te brengen en kennis te delen.
- Samenwerkende gemeentes: een aantal gemeentes slaan de handen ineen met bijvoorbeeld ['De Regionale Energie Strategie'](#) en [Duurzame mobiliteit in de Metropoolregio Rotterdam Den Haag](#)

2.2 Burgers en duurzaamheid

Ontwikkelingen burgers en duurzaamheid

Om een beeld te krijgen van de algemene informatiebehoefte van burgers op het gebied van duurzaamheid is er gekeken naar bestaande onderzoeken, websites, campagnes en initiatieven. Deze bronnen zijn schaars en daarom niet direct een volledige representatie van de informatiebehoefte van de Nederlandse burger op het onderwerp duurzaamheid. Wel vallen een aantal dingen op:

- **De meeste nadruk ligt op het thema energie.** De energietransitie is een actueel onderwerp waarin de burger al in grote mate wordt betrokken en geïnformeerd. Onderwerpen waarop mensen informatie behoeven is het verduurzamen van de woning, het besparen van energie en het zelf opwekken van energie. Burgers worden gestimuleerd en gemotiveerd om hierin stappen te zetten. Uit onderzoek blijkt dat de burger op dit onderwerp een verwachtingspatroon heeft richting de overheid, waar dat op andere onderwerpen binnen het thema duurzaamheid minder het geval is¹⁴.
- **Evenementen op het gebied van duurzaamheid zijn vaak B2B en niet zozeer gericht op burgers en particulieren.** Grootschalige evenementen op het thema duurzaamheid worden

vaak georganiseerd voor bedrijven en overheden. In sommige sectoren zoals zakelijke dienstverlening en bij de overheid is duurzaamheid al langer een veelbesproken thema en zijn organisaties, vanuit verschillende beweegredenen, bezig met het verduurzamen van hun bedrijfsvoering en kernactiviteiten. De urgentie is nog niet altijd zichtbaar bij de gemiddelde burger. Zie ook het volgende punt.

- **Duurzaam denken is nog niet duurzaam doen.** Uit onderzoek blijkt dat het merendeel van de Nederlanders zich zorgen maakt over de opwarming van de aarde. Om het tij te keren kijkt de gemiddelde burger echter naar de overheid en het bedrijfsleven en veel minder naar het eigen gedrag¹⁵. Onderzoek legt hiervoor meerdere oorzaken bloot waaronder de onzekerheid over de gevolgen van klimaatverandering en gewoontegedrag van de mens dat ons weerhoudt van het nemen van andere beslissingen¹⁶.

Onderzoek

Recente onderzoeken naar duurzaamheid bij Nederlandse burgers (o.a. uitgevoerd door [I&O research](#), [ABN AMRO](#)) kijken naar hoe duurzaam Nederlanders nu handelen en in hoeverre zij bereid zijn om in de toekomst duurzamer te handelen. Hieruit blijkt dat het merendeel van de Nederlanders zich zorgen maakt om het klimaat en het somber inziet voor volgende generaties. Als het gaat om klimaatactie blijkt dat Nederlanders een rol voor zichzelf zien weggelegd in verduurzaming, maar een grotere rol toebedelen aan het bedrijfsleven en de overheid. Dit geldt vooral op de thema's *mobiliteit, energie en wonen*. Op het gebied van *voeding, kleding en recreatie* zien ze voor zichzelf als consument een grotere rol weggelegd. Het merendeel van de Nederlanders is van mening dat als grote bedrijven niet verduurzamen de individuele acties geen verschil maken. Desondanks is ruim een derde van de Nederlanders bereid zich duurzamer te gedragen als de overheid hen daarover meer informatie zou geven. Meer dan de helft geeft aan niks van zijn gemeente te horen over wat hij of zij zou kunnen doen om klimaatverandering tegen te gaan hieronder

Een specifiek onderzoek onder 25- tot 35-jarigen laat zien dat de helft van deze leeftijdsgroep het belangrijk vindt om duurzame keuzes te maken¹⁷. Ook dit onderzoek laat zien dat *energie* een kansrijk thema is voor informatieverschaffing, omdat deelnemers ontevreden zijn over hun huidige energieverbruik maar wel de intentie hebben het te verbeteren. Op het gebied van *duurzaam geproduceerd voedsel* is ruimte om meer informatie te verschaffen aangezien het kennisniveau en de tevredenheid over de huidige situatie hierin laag is. Dit geldt eveneens voor het langer doen met spullen, zoals *kleding en elektronica*. Ongeveer de helft van de deelnemers gaat wel eens op zoek naar de meest duurzame keuze en doet dit dan over het algemeen via internet.

Campagnes en initiatieven

Duurzaamheid wordt op verschillende manieren onder de aandacht gebracht bij burgers. Denk daarbij aan campagnes en duurzame initiatieven (veelal op het gebied van energie):

- De campagne '[Iedereen doet wat](#)' vanuit de Rijksoverheid;
- [Verbeter je huis](#): een initiatief vanuit het Rijk in samenwerking met de onafhankelijke voorlichtingsorganisatie Milieu Centraal en Rijksdienst Ondernemend Nederland (RVO) om meer woningen energiezuinig en duurzaam te maken;
- [Hieropgewekt](#): een kennisplatform voor lokale duurzame energie-initiatieven en een jaarlijks evenement 'HIER opgewekt';
- De [Duurzame 100](#) uitreiking van Trouw: in 2019 met initiatieven vanuit burgers in plaats van het bedrijfsleven;
- De website van [Milieu Centraal](#) geeft burgers duurzame tips en adviezen en inzicht in wat je zelf kan doen om duurzamer te leven.

Burgerparticipatie kan een belangrijke rol spelen in de transitie naar een duurzamere samenleving. Gezien de noodzaak van actie op het gebied van duurzaamheid wordt burgerparticipatie op

verschillende manieren ingezet. Burgers kunnen hun stem laten horen via een burgerpanel, adviesraden en digitale platforms. Ook worden de krachten op verschillende manieren gebundeld:

- [Burgers geven Energie](#): plek voor burgerinitiatieven die bijdragen aan een duurzame energietransitie in Zuid-Gelderland;
- [Wise](#) geeft een overzicht van alle lokale duurzame energie-initiatieven evenals [RVO](#);
- [Buurkracht](#) probeert burgers in beweging te krijgen door ze te verbinden en activeren op verschillende thema's waaronder de energietransitie en aardgasvrij;
- [Gemeentepeiler](#) biedt een burgerparticipatie app om onderzoek te doen en peilingen uit te sturen naar burgers op verscheidene thema's waaronder duurzaamheid.
- [Hieropgewekt](#): een kennis- en verbindplatform voor lokale energie-initiatieven. Kennis wordt gedeeld via zowel online als via sessies, cursussen en events. Daarnaast organiseren ze kennisclusters en netwerken. Ook samenwerkingspartners zoals gemeentes, provincies, woningcorporaties en verenigingen van eigenaren kunnen er terecht.

Ten slotte zijn er verschillende momenten waarop duurzaamheid extra aandacht krijgt, zowel op nationaal als lokaal niveau worden er dan evenementen georganiseerd door bedrijven en burgers:

- [Nationale week zonder vlees](#);
- [Week van de Circulaire Economie](#);
- [Duurzame dinsdag](#);
- [Impact days](#);
- [Duurzame Week Festival](#).

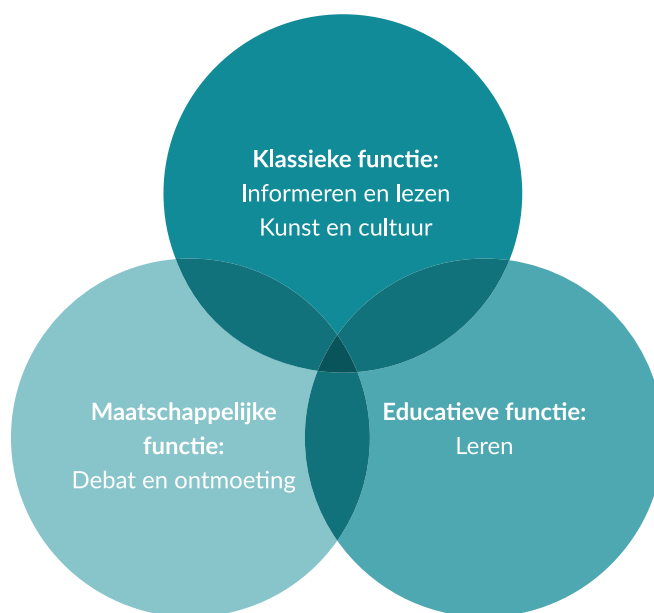
Bron: Stichting Nationale week zonder vlees

2.3 Duurzaamheid in de bibliotheeksector

De samenleving is altijd in beweging en grote veranderingen hebben de maatschappij over de laatste 20 jaar sterk beïnvloed: van digitalisering en robotisering tot vergrijzing en privacy¹⁸. Daarmee is er ook een nieuwe rol voor de bibliotheek weggelegd. De bibliotheek van de toekomst heeft een uiteenlopend pallet aan activiteiten: van kennisdeling en educatie tot kunst en debat. Juist in de tijd dat internet ons toegang geeft tot allerhande informatie, is de bibliotheek een belangrijke sociale ontmoetingsplek waar kennis wordt gebracht, gehaald en gedeeld¹⁹. Een plek van verbinding. Met haar aanbod aan diensten en activiteiten is het de opdracht van de bibliotheek om te stimuleren, te ondersteunen en te faciliteren dat alle burgers mee kunnen doen en bij kunnen dragen aan de moderne kennissamenleving.

De rol van de bibliotheek is dus evenals de samenleving volop in ontwikkeling. De bibliotheek is al lang niet meer enkel een plek waar boeken worden uitgeleend. Bibliotheken vervullen vandaag de dag niet alleen hun klassieke functie, gericht op informeren en lezen, maar bewegen zich ook steeds meer richting een maatschappelijke en educatieve functie. Vanuit deze veranderende publieke functie zijn er in 2015 in de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorziening (Wsob) vijf kernfuncties geformuleerd voor de bibliotheek van de toekomst:

- Informeren: warenhuis van kennis en informatie
- Leren: centrum voor ontwikkeling en educatie
- Lezen: inspiratiebron van lezen en literatuur
- Kunst en cultuur: encyclopedie van kunst en cultuur
- Ontmoeting en debat: podium voor ontmoeting en debat

Figuur 2: Visuele weergave door PHI Factory van veranderende functies

Ontwikkeling 'duurzame bibliotheken'

Met deze nieuwe functies kunnen bibliotheken op verschillende manieren inspelen op (lokale) maatschappelijke vraagstukken. Duurzaamheid is een van de actuele maatschappelijke thema's waarin een snelle ontwikkeling plaatsvindt. Maar waar de bibliotheek voor sommige thema's in het sociale domein, zoals bijvoorbeeld laaggeletterdheid, al langer een prominente rol heeft, heeft de openbare bibliotheek op het onderwerp duurzaamheid nog een bescheiden rol. Los van het feit dat de bibliotheek vanuit haar functie als bewaarplaats en deelplatform van boeken bij uitstek duurzaam is, staat duurzaamheid bij bibliotheken nog in de kinderschoenen.

Dat neemt niet weg dat er wel degelijk initiatieven zijn. Zo werd de [Openbare Bibliotheek Amsterdam](#) in 2008 uitgeroepen tot meest duurzame publiek toegankelijke gebouw van Nederland, verkreeg [Bibliotheek Zuid-Kennemerland](#) in 2017 de Green Key certificering en lanceerde de Koninklijke Bibliotheek 'Bibliotheken en de VN agenda 2030'. Het laatste beschrijft de rol voor bibliotheken in het realiseren van de SDGs. Verder stond [Nederland Leest](#) dit jaar in het teken van het thema duurzaamheid: door het hele land werden activiteiten georganiseerd zoals bijvoorbeeld repaircafés, leesclubs en het delen van duurzaamheidstips. Ook internationaal zijn er ontwikkelingen. The International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) reikte dit jaar voor de 4e keer de [IFLA Green Library Award](#) uit; een internationale prijs voor de bibliotheek die het hoogst scoort op communicatie over haar bijdrage en inzet in het oplossen van het duurzaamheidsvraagstuk, het uitdragen van haar maatschappelijke verantwoordelijkheid en die tevens koploper is op milieu-educatie.

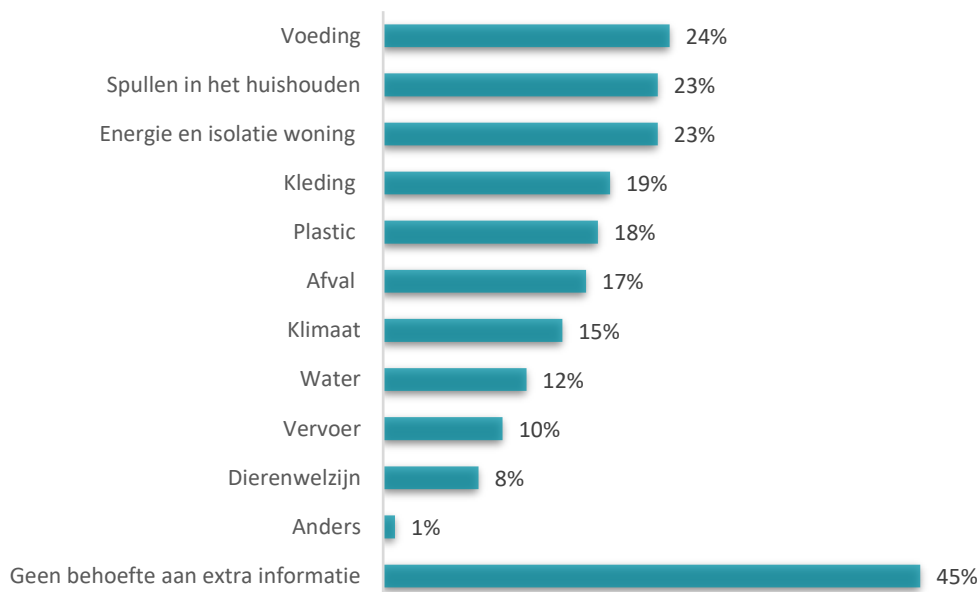
Winnaar van de IFLA Green Library award 2019, Bron: [IFLA](#)

De ontwikkeling op het thema duurzaamheid in de bibliotheeksector is ook zichtbaar in relevant onderzoek. Zo initieerde de Boekman Stichting vorig jaar een onderzoek over duurzaamheid in de cultuursector. Dit onderzoek dient als [startpunt](#) voor verder onderzoek naar de vraag hoe de cultuursector het duurzaamheidsvraagstuk oppakt. Zo refereren zij naar de

jaarlijks miljoenen bezoekers die de cultuursector ontvangt. Hiermee is de sector potentieel een schakel om het verhaal over duurzaamheid te vertellen en daarmee bewustwording te creëren en mensen helpen stappen te nemen.

Informatiebehoefte leden bibliotheek

Vanuit het onderzoeksinstrument BiebPanel van Probiblio is er een Flitspeiling²¹ met het thema duurzaamheid uitgevoerd onder een kleine 16.000 leden van de bibliotheek. Dit onderzoek geeft specifiek inzicht in de informatiebehoefte van bibliotheekbezoekers op basis van de volgende vragen: 'Zijn jullie bezig met duurzaamheid op dit moment? Hebben jullie behoefte aan extra kennis en kan de bibliotheek hier een rol in spelen?'

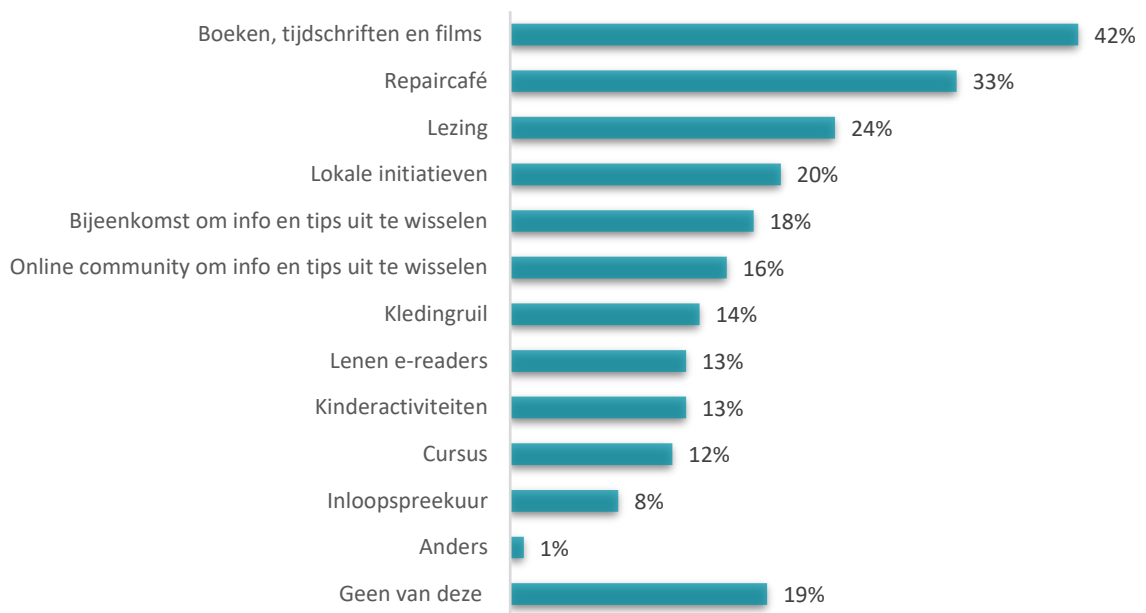

Figuur 3: informatiebehoefte bibliotheekleden op het gebied van duurzaamheid. Bron: BiebPanel Flitspeiling duurzaamheid, 2018

Het grootste deel van de respondenten geeft aan in meer of mindere mate bezig te zijn met duurzaamheid. Ruim de helft zou extra informatie willen en dan vooral op de volgende onderwerpen:

- Voeding;
- Kopen van spullen in het huishouden,
- Energie en isolatie van de woning.

Jongeren tot 35 jaar en hoger opgeleiden zijn over het algemeen het meest geïnteresseerd. Vrouwen verkiezen informatie over het kopen van spullen in het huishouden en kleding boven informatie over energie, isolatie van de woning, afval, klimaat en het vervoer. Dit laatste betreffen onderwerpen waarin mannen meer geïnteresseerd zijn dan vrouwen.

Figuur 4: Interesse bibliotheekleden in bibliotheekdiensten over duurzaamheid. Bron: BiebPanel

Bibliotheekleden geven de voorkeur aan een relevante collectie zoals boeken, tijdschriften en films. Ook is er interesse voor een repaircafé of lezingen over duurzaamheid. Bijna zes op de tien panelleden vindt het passend dat de bibliotheek informatie biedt op het gebied van duurzaamheid. We zien verder dat jongeren over het algemeen meer behoefte hebben aan informatie over duurzaamheid maar ze dit minder vinden passen bij de bibliotheek. De bibliotheek lijkt voor hen dus niet direct de meest logische plaats om zich verder te verdiepen in het onderwerp duurzaamheid.

3. HUIDIGE SITUATIE VERDUURZAMING INTERNE BEDRIJFSVOERING BIBLIOTHEKEN

In dit hoofdstuk brengen we in kaart hoe ver bibliotheken op dit moment zijn op het gebied van duurzaamheid in de interne bedrijfsvoering. Ten behoeve van het onderzoek is er een enquête uitgestuurd naar de 23 directeuren van basisbibliotheken in Zuid-Holland, 14 directeuren hebben de vragenlijst ingevuld (de uitgebreide resultaten van de enquête zijn te vinden in Bijlage 1). Naar aanleiding van deze enquête en de deskresearch zijn er verdiepende interviews gehouden met een aantal bibliotheekdirecteuren en -medewerkers. Deze verdiepende interviews geven meer inhoud aan de bevindingen en worden eveneens in dit hoofdstuk meegenomen.

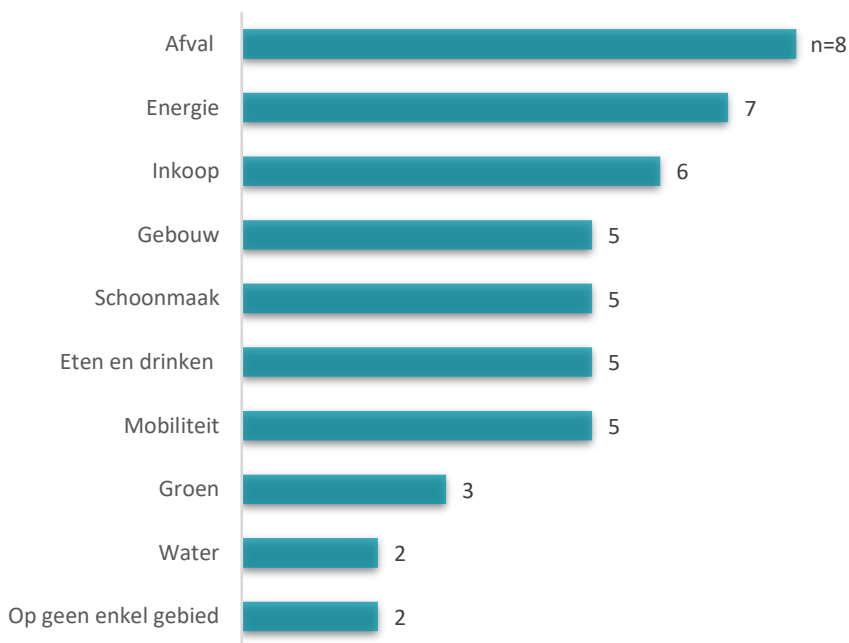
Een duurzame bibliotheek

Bibliotheken werken mondjesmaat aan het verduurzamen van hun interne bedrijfsvoering en huisvesting. Hiermee zetten ze stappen richting een 'duurzame bibliotheek'. Maar wat is dan precies een duurzame bibliotheek? Een duurzame bibliotheek, ook wel 'A Green Library' genoemd in een eerdere IFLA publicatie, heeft volgens Harri Sahavirta (Vallila Library Helsinki, Finland) als eerste taak het verduurzamen van haar eigen bedrijfsvoering en daarover communiceren²². Hiervoor zou duurzaamheid een onderdeel moeten zijn van het beleid van de bibliotheek en zijn er duurzaamheidsdoelstellingen nodig. Denk aan zaken als: afvalscheiding, energiebesparing, gebruik van duurzame materialen en inkoop van duurzame en circulaire producten en diensten. Hierbij is het belangrijk om eerst inzicht te krijgen in de milieu-impact die een bibliotheek heeft met haar gebouw en bedrijfsvoering.

Duurzame bedrijfsvoering

Uit de resultaten van de online enquête onder bibliotheekdirecteuren blijkt dat bibliotheken werken aan het verduurzamen van hun interne bedrijfsvoering en gebouw maar dat dit veelal ad hoc gebeurt. Dit komt overeen met een onderzoek naar duurzaamheid in de culturele sector²³. Als het gaat om het verduurzamen van de bedrijfsvoering ligt de focus op afval, energie en inkoop. Zo gebruiken 6 bibliotheken groene elektriciteit en geeft drie kwart van de directeuren aan energie te besparen met behulp van duurzame verlichting en apparaten (zie bijlage 1 voor de resultaten van de online enquête). Alle deelnemende bibliotheken geven aan ten minste één maatregel te nemen om energieverbruik te verlagen. Daarnaast proberen enkele bibliotheken actief awareness te creëren bij medewerkers.

Denk hierbij aan het onder de aandacht brengen van duurzaamheid in overleggen, het juist afval scheiden activeren, besparen van energie en het betrekken van medewerkers in verduurzaming. In de verdiepende interviews komt ook duurzaamheid in inkoop naar voren als maatregel die door een aantal bibliotheken wordt genomen. Ook hier gaat het om ad hoc maatregelen en nog niet zozeer een vastgelegd duurzaam inkoopbeleid. Wat betreft verduurzaming van het gebouw en de installaties gebeurt dit veelal op natuurlijke vervangingsmomenten.

Figuur 5: Maatregelen verduurzaming. Bron: enquête Probiblio onder bibliotheekdirecteuren. N=14

Beleid

Duurzaamheid is vaak niet vastgelegd in het beleid en daardoor nog niet geborgd in de dagelijkse werkzaamheden. Vanuit de enquête komt naar voren dat een derde van de bibliotheken een visie en strategie op hoofdlijnen heeft maar geen enkele bibliotheek heeft duurzaamheid opgenomen in haar jaarplannen. Het merendeel van de bibliotheken gebruikt geen meetlat (certificering) om te waarborgen dat eventuele duurzaamheidsdoelstellingen gehaald worden. Dit komt overeen met de bevindingen vanuit deskresearch en de interviews. Daaraan wordt toegevoegd dat, gezien duurzaamheid in de bedrijfsvoering geen prioriteit heeft, de urgentie om te monitoren ook minder is. Wel zien we een groeiende ontwikkeling in de duurzaamheidscertificaten (voor gebouwen) voor bibliotheken en andere culturele instellingen. Denk daarbij aan de bestaande keurmerken voor duurzame gebouwen zoals BREEAM en Green Key (dit keurmerk heeft een speciale versie voor bibliotheken). In sommige gevallen is certificering wenselijk of zelfs noodzakelijk, bijvoorbeeld vanuit de gemeente, voor een subsidie of als marketing instrument.

Gouden Green Key certificaat

In 2016 behaalde bibliotheek Zuid-Kennemerland samen met 8 andere grote cultuurpartners in Haarlem een gouden Green Key certificaat. De bibliotheek probeert een balans te vinden tussen wat mogelijk is en het hoogst haalbare op het gebied van duurzaamheid. Zo konden ze al snel veel milieuwinst boeken met bijvoorbeeld het goed inregelen van technische installaties en duurzaam inkopen. Voor de gehele casebeschrijving: zie Bijlage 2.

Communicatie

Het ontbreken van een visie en strategie op duurzaamheid resulteert vaak in het feit dat er niet gemonitord wordt op vooruitgang en bibliotheken ook weinig communiceren over duurzame initiatieven en maatregelen. Vanuit deskresearch komt naar voren dat bibliotheken in Zuid-Holland weinig tot niet naar buiten toe communiceren over duurzaamheid. Dit wordt bevestigd in de enquête en de verdiepende interviews. Een enkele bibliotheek communiceert over de inzet van duurzame principes in de bedrijfsvoering: zoals hergebruik van materialen en het verminderen van plastic. Vanuit interviews komt naar voren dat als een bibliotheek in een duurzaam gebouw gevestigd is, het loont om daarmee hun voorbeeldfunctie uit te dragen. Dit kan door het verhaal te vertellen door middel van rondleidingen, zichtbare duurzaamheidselementen in het gebouw te benadrukken en communicatie-uitingen over duurzaamheid in het gebouw op te nemen. Niet alleen draagt het verduurzamen van de bibliotheek dus bij aan de eigen duurzaamheid en daarmee impact, maar ook aan de bewustwording van burgers op het moment dat hier duidelijk over gecommuniceerd wordt.

Obstakels

Zowel vanuit de enquête als de verdiepende interviews komen de volgende obstakels naar voren in verduurzaming van het gebouw en de bedrijfsvoering:

- Het grootste obstakel is het **gebrek aan financiële middelen**, dit wordt bevestigd door eerder onderzoek: [‘Duurzaamheid in de culturele sector’](#).
- Duurzaamheid is vaak **geen prioriteit in het beleid** en daarmee de dagelijkse werkzaamheden.
- Er is **niet voldoende capaciteit** om echt stappen te zetten.
- De bibliotheek is soms huurder en **geen eigenaar van het pand** of het pand heeft een monumentale status. Dit is een obstakel dat ook voorkomt in andere sectoren als het gaat om het verduurzamen van de gebouwde omgeving en maakt het verduurzamen van het pand moeilijker als een eigenaar niet mee wil denken ofwel er strenge regels gelden omtrent monumenten. Vanuit de enquête blijkt wel dat waar mogelijk door enkele bibliotheken aandacht wordt besteed aan isolatie en duurzaam koelen en verwarmen.

Interessant is dat geen enkele bibliotheek in de online enquête aangeeft dat er onvoldoende kennis is om te verduurzamen. Dit komt niet geheel overeen met resultaten uit eerder onderzoek naar

duurzaamheid in de culturele sector evenals verdiepende interviews met een aantal bibliotheekdirecteuren waarin de behoefte aan praktische tips en kennis duidelijk naar voren komt. Dit geldt ook voor samenwerking met andere bibliotheken en organisaties en het uitwisselen van ervaringen.

Onderstaand een aantal bestaande artikelen waarin handvatten en tips worden gegeven voor verduurzaming van de interne bedrijfsvoering:

- [The Green Library Checklist](#);
- [Tips voor duurzame bibliotheken en archieven](#);
- [Bibliotheekblad: Groene bibliotheken](#).

Een CO₂-neutrale bibliotheek

In 2012 is in Spijkenisse een multifunctioneel gebouw ontwikkeld met duurzaamheid als uitgangspunt: de Boekenberg. Zo heeft het gebouw bijvoorbeeld een warmte- en koudeopslag en maken ze gebruik van regenwater voor het doorspoelen van de toiletten. Voor meer informatie over de duurzame Boekenberg, zie Bijlage 2.

4. HUIDIGE SITUATIE DUURZAAMHEID EN PROGRAMMERING BIBLIOTHEKEN

Naast dat een duurzame bibliotheek haar eigen gebouw en bedrijfsvoering verduurzaamt en daarover communiceert naar haar bezoekers en leden, heeft ze nog een andere mogelijke rol in het klimaatvraagstuk: het beschikbaar stellen van informatie op het gebied van duurzaamheid op een manier dat dit toegankelijk en makkelijk te begrijpen is voor bezoekers²⁴. Zij kan de burger informeren, faciliteren, inspireren en verbinden. Dit kan op alle manieren waarop een bibliotheek onderwerpen toegankelijk maakt voor het publiek: van collectie tot een workshop of debat tot het ruimte bieden aan een informatieloket. Hierbij kunnen nieuwe ideeën en onderwerpen een podium krijgen zolang deze objectief worden neergezet vanuit de bibliotheek. In Amerika leeft dit besef al langer in de vorm van een zogenaamde 'call to action': de bibliotheek kan een rolmodel zijn voor de gemeenschap door accurate en actuele informatie omtrent het klimaatvraagstuk te verschaffen en zo het bewustzijn te vergroten²⁵.

In dit hoofdstuk brengen we in kaart hoe ver bibliotheken momenteel zijn op het gebied van duurzaamheid en programmering. Hierbij wordt, naast deskresearch, gebruik gemaakt van hetzelfde online onderzoek onder en de verdiepende interviews met bibliothekdirecteuren als in het vorige hoofdstuk.

Duurzaamheid als thema

De resultaten uit de enquête onder bibliothekdirecteuren in Zuid-Holland bevestigen dat bibliotheken een mogelijke rol voor zichzelf zien weggelegd in het duurzaamheidsvraagstuk. Slechts één bibliotheek geeft aan van mening te zijn dat de bibliotheek geen rol moet pakken in het duurzaamheidsvraagstuk, omdat de focus op andere maatschappelijke problemen moet liggen.

Wat betreft het faciliteren van duurzaamheid binnen de kernactiviteiten van de bibliotheek worden een aantal randvoorwaarden benoemd door bibliothekdirecteuren:

- Het helpt als duurzaamheid past in een *bestaande programmalijn*, het moet geen op zichzelf staand thema worden;
- *Samenwerkingen met lokaal relevante initiatieven*, zeker als de kennis niet in huis is. Hierbij kan er in sommige gevallen gebruik worden gemaakt van partners op locatie in het geval van een multifunctionele huisvesting.
- Het onderwerp duurzaamheid, maar ook de bibliotheek als publieke instelling die hieraan bijdraagt, moet *gedragen worden door de (lokale) gemeenschap*.

Vraag vanuit bezoekers en leden

Ook al zien de meeste bibliotheken een mogelijk rol voor zichzelf weggelegd in het klimaatvraagstuk, bijna de helft van de bibliotheken (6 van de 14) geeft aan dat er vanuit leden en bezoekers nog geen actieve vraag naar informatie, programmering en/of activiteiten op het gebied van duurzaamheid is. Enkele bibliotheken identificeren wel een vraag vanuit leden en bezoekers over:

- Duurzaamheid in het algemeen;
- Duurzaam bouwen en wonen;
- Debatten en exposities over duurzaamheid;
- Klimaat in relatie tot de stad.

Duurzaam bouwen en wonen, waar energie en isolatie van de woning onder geschaard kan worden, zagen we ook als prominent thema onder leden in de eerder aangehaalde BiebPanel Flitspeiling Duurzaamheid. Klimaat in relatie tot de stad komt overeen met een opkomende wereldwijde beweging die zich richt op de transitie naar een duurzame stad. Steden als belangrijke CO₂ drijver proberen het klimaatvraagstuk steeds meer integraal aan te vliegen en daarbij gebruiken ze de kracht van de cultuursector om op een creatieve manier verduurzaming te versnellen²⁷. De

bibliotheek kan als culturele instelling een belangrijke rol als kennis- en netwerkpartner vervullen in de transitie naar een duurzame stad. Een kennisinfrastructuur, actuele en relevante informatie en omgevingskennis zijn in een dergelijk vraagstuk namelijk essentieel; dit kan de bibliotheek bieden.

Duurzaamheid in de dienstverlening

Vanuit de enquête komt naar voren dat een kleine meerderheid van de veertien ondervraagde bibliotheekdirecteuren hun bezoekers momenteel faciliteert op het thema duurzaamheid. Ze doen dit veelal door middel van activiteiten zoals bijvoorbeeld informatiebijeenkomsten in samenwerking met de gemeente of lokale duurzaamheidsstichting, themacafés en het faciliteren van het maatschappelijk debat. Ook vanuit de deskresearch kwam een aantal voorbeelden naar voren bij bibliotheken in Zuid-Holland:

- Verschillende bibliotheken organiseren Meetups over actuele maatschappelijke thema's, vaak gebaseerd op relevante Tegenlicht afleveringen;
- [Duurzaam Alphen](#) heeft in samenwerking met de bibliotheek onder andere een informatiepunt, een duurzaam bouwloket en een repaircafé;
- Bibliotheek aan den IJssel heeft een [themapagina duurzaamheid](#).

Daarnaast zijn buiten Zuid-Holland voorbeelden te vinden: zo werkte de Bibliotheek Kennemerwaard in 2015 met de gemeente Alkmaar, burgers en lokale ondernemers samen aan [Duurzaam Doen Alkmaar](#).

De bibliotheek kan volgens de uitkomsten van de enquête en de verdiepende interviews op verschillende manieren een podium bieden voor duurzaamheid:

- **Informatieoverdracht:** kennis en informatie verstrekken op het gebied van duurzaamheid als actueel maatschappelijk thema.
- **Publiek debat en ontmoeting:** de bibliotheek is het platform van de samenleving. Kennisdeling vindt plaats tussen organisaties en inwoners, inwoners onderling en overheid en inwoners door middel van bijvoorbeeld debatten en workshops.
- **Als openbaar toegankelijke instelling met een wijdverspreid netwerk.** Een fysieke ontmoetingsplek waar initiatieven en organisaties expertise inbrengen en waar de bibliotheek als verbinder in het lokale netwerk fungeert.

Obstakels

De meest voorkomende reden volgens bibliotheken om bezoekers op dit moment nog niet te faciliteren op het gebied van duurzaamheid is niet zozeer te weinig vraag vanuit leden en bezoekers, maar opnieuw het gebrek aan financiële middelen. Interessant is dat geen enkele bibliotheek onvoldoende kennis of gebrek aan samenwerkingspartners opgeeft als reden.

5. SPEELVELD EN MOGELIJKE SAMENWERKINGSPARTNERS

Bibliotheken werken samen met partners op verschillende maatschappelijke thema's. Omdat de activiteiten van de bibliotheek zich steeds verder uitbreiden is het niet altijd mogelijk om alle kennis en expertise in huis te hebben. Daarnaast heeft het werken met partners als voordeel dat er andere doelgroepen worden aangesproken en andere financiële middelen beschikbaar zijn. Waar bibliotheken op andere terreinen vaak al een breed netwerk aan partners hebben, evenals ervaren werknemers en vrijwilligers, is dit op het gebied van duurzaamheid nog minder ontwikkeld.

Vanuit deskresearch en de resultaten van de enquête hebben we een aantal verschillende soorten samenwerkingspartners geïdentificeerd. Omdat duurzaamheid een breed thema is kunnen allerlei soorten partners zich aandienen om samen mee op te trekken. In de meeste gevallen werken bibliotheken al samen met de gemeente, maar ook met lokale non-profit organisaties, onderwijs, culturele instellingen en burgerinitiatieven. Een aantal van deze partijen hebben we geïnterviewd om te inventariseren welke samenwerkingen nu al bestaan, hoe deze verder kunnen worden vormgegeven en waar deze partijen kansen zien om duurzaamheid als thema samen met de bibliotheek op te pakken. De focus ligt hierbij op de provincie Zuid-Holland maar gezien de verkennende aard van dit onderzoek is er vooral gekeken naar het soort partners dat interessant zou zijn om mee samen te werken. Dit is dan ook breder toepasbaar.

5.1 Overheden

Provincie Zuid-Holland

De meest prominente doelen voor de provincie op dit moment zijn het verlagen van de CO₂-uitstoot en het creëren van draagvlak voor de energietransitie. Omdat in de energietransitie een belangrijke rol is weggelegd voor de burger, is burgerparticipatie een van de speerpunten voor het beleid van de provincie. Er zijn steeds meer lokale energie-initiatieven en coöperaties die een belangrijke bijdrage leveren aan de energietransitie. De provincie probeert deze bottom-up initiatieven te ondersteunen om zo het draagvlak voor de energietransitie te vergroten.

In de praktijk blijkt echter dat niet alle lagen van de samenleving participeren in energie-initiatieven en coöperaties. Een onderzoek bevestigt deze ervaring en geeft aan dat verschillende factoren waaronder opleidingsniveau en sociaal-culturele factoren hierin een rol spelen²⁸. Lager opgeleiden zijn vaak ondervertegenwoordigd in burgerinitiatieven vanwege bijvoorbeeld gebrek aan geld of relevante (politieke) kennis, maar ook omdat ze het gevoel hebben gestigmatiseerd te worden op basis van opleidingsniveau of beroep. Dit is een obstakel in het vergroten van het draagvlak voor de energietransitie en daarmee de snelheid waarin de transitie zich ontwikkelt. De bibliotheek zou, in samenwerking met de gemeente, een rol kunnen spelen in het aanspreken van nieuwe doelgroepen om zo duurzaamheid, en de energietransitie in het bijzonder, toegankelijk en begrijpelijk te maken voor iedereen. De bibliotheek fungeert dan als schakel, in de vorm van een goed bereikbare en laagdrempelige fysieke ontmoetingsplek, om mensen te bereiken en te informeren.

“Vanuit het speerpunt energietransitie werkt de provincie Zuid-Holland met allerlei maatschappelijke partijen samen. Op dit moment vooral met ROC's en scholen. Bibliotheken zouden een logische aanvulling kunnen zijn, gezien de verschillende functies die ze vervullen naar de samenleving. Maar: dat is natuurlijk uiteindelijk een politieke keuze.”

Projectleider lokale energie-initiatieven bij de provincie Zuid-Holland

Gemeente

Uit zowel de enquête als verdiepende interviews blijkt dat vrijwel elke bibliotheek samenwerkt met de gemeente. Bibliotheken worden grotendeels met geld vanuit de gemeente gefinancierd. Deze financiering komt van origine vooral uit het 'potje' cultuur, waarmee de klassieke functie van de bibliotheek wordt gefinancierd: informatieoverdracht door het uitlenen van boeken.

De verbreding van de functie van de bibliotheek van een klassieke uitleenorganisatie naar een maatschappelijk-educatieve organisatie, biedt kansen voor zowel de gemeente als de bibliotheek om samen meerwaarde te creëren. Hierin identificeren we echter een spanningsveld. De klassieke functie van de bibliotheek wordt van oudsher gefinancierd en aangestuurd vanuit de cultuurafdeling van de gemeente. De verschuiving naar een meer maatschappelijk-educatieve functie betreft echter andere afdelingen binnen de gemeente. Dit kan voor de bibliotheek een uitdaging vormen om vraagstukken effectief op te pakken met de benodigde financiële middelen. Vanuit de gemeente helpt het als duurzaamheid een onderdeel is van ieders werkzaamheden en er goede afstemming plaatsvindt tussen verschillende gemeentelijke beleidsterreinen (in dit geval cultuur en milieubeleid). De aanvullende waarde die de bibliotheek kan bieden, zorgt ook voor de mogelijkheid om budgetten te bundelen. Voor duurzaamheid zijn vaak andere budgetten beschikbaar die een bibliotheek kunnen helpen een rol te pakken en daarmee andere doelgroepen aan te spreken. Ook hierin biedt de energietransitie een kans gezien de huidige politieke relevantie. Als bibliotheken aan de slag willen met duurzaamheid is het belangrijk dat zij daarin proactief handelen. Denk daarbij aan het organiseren van activiteiten in samenwerking met lokale organisaties, uitbreiden van de collectie en het uitdragen van een duurzame bedrijfsvoering. Hiermee kan de bibliotheek zich richting de gemeente actief profileren op het gebied van duurzaamheid.

Wat betreft verduurzaming van de interne bedrijfsvoering en gebouwen is de gemeente in sommige gevallen een belangrijke stakeholder. Een bibliotheek is namelijk niet altijd pandeigenaar, soms zijn ze gehuisvest in een pand van de gemeente. Zowel regionale als lokale overheden moeten uiteindelijk bijdragen aan de doelstellingen uit het Klimaatakkoord en daarom het gemeentelijk vastgoed verduurzamen. VNG werkt namens alle gemeentes aan een [sectorale Routekaart maatschappelijk vastgoed](#). Hiermee wordt in beeld gebracht hoe de sector op een kosteneffectieve manier de doelstellingen uit het Klimaatakkoord kan behalen. In lijn hiervan worden krachten gebundeld in het [Kennis- en Innovatieplatform Maatschappelijk Vastgoed](#), waar kennis wordt gedeeld en best practices uitgelicht. Verduurzaming van het vastgoed gebeurt vaak op natuurlijke verduurzamingsmomenten en is dus niet altijd te beïnvloeden door de bibliotheek. Wel kan een bibliotheek in gesprek met de gemeente over de verduurzaming van het gebouw.

Indien een bibliotheek is gevestigd in gemeentelijk vastgoed wordt er in het geval van een (duurzame) renovatie vaker een multifunctionele ruimte gerealiseerd. Hierin zijn naast de bibliotheek ook andere organisaties gevestigd. Dit biedt kansen voor de bibliotheek als het gaat om het verrijken van hun dienstverlening in samenwerking met passende partners met expertise op duurzaamheid. De gemeente is vaak nauw betrokken bij zowel de bibliotheek als duurzaamheidsinitiatieven, en kan daarmee deze samenwerking ondersteunen zodat de partijen elkaar kunnen versterken.

Ook kan de bibliotheek de gemeente ondersteunen door een platform of communicatiepunt te faciliteren voor burgers aangaande hun rol in het klimaatvraagstuk. Op deze manier kan de gemeente in samenwerking met de bibliotheek:

- Het verhaal vertellen dat ze wil delen met burgers;
- Burgerparticipatie aanjagen door burgers mee te laten denken over de invulling en uitwerking van de gemeentelijke duurzaamheidsdoelstellingen;
- Het kennisniveau van burgers op peil brengen.

Ook bij gemeentes staat de energietransitie hoog op de agenda. De energietransitie heeft direct effect op de inwoners van de gemeentes, denk aan aardgasvrije woningen, energiezuinige maatregelen en investeringen in lokale hernieuwbare energie. Het is dan ook belangrijk dat burgers betrokken zijn bij de transitie. Informatiedeling vanuit de gemeente wordt op dit moment vaak gefaciliteerd op plekken waar verschillende groepen uit de samenleving toch al samenkomen: bijv. een sportvereniging. De bibliotheek kan hierop aanvullend zijn doordat andere doelgroepen bereikt kunnen worden. De spreiding en bereikbaarheid van het bibliotheeknetwerk, het feit dat de bibliotheek een 'petloze' organisatie is en de laagdrempeligheid dragen hier sterk aan bij.

Burgers denken mee over de toekomst van de stad

Vanuit het motto *'Think global, act local'* laat de bibliotheek Midden-Brabant burgers meedenken over de toekomst van dit stad. In het Futurelab worden activiteiten georganiseerd zoals De Ruimtevaartschool en Monitor van de stad. Met deze activiteiten worden de Sustainable Development Goals teruggebracht naar actuele lokale vraagstukken. Voor meer informatie over het Futurelab: zie Bijlage 2.

5.2 (Lokale) non-profit organisaties

Lokale non-profit organisaties met specifieke expertise op het thema duurzaamheid zijn potentieel goede samenwerkingspartners voor de bibliotheek. Voorbeelden die door bibliotheken worden benoemd zijn lokale- en regionale duurzaamheidsplatformen of een lokale duurzaamheidsstichting. Enkele voorbeelden in de provincie Zuid-Holland:

- [DuurSamen Zoetermeer](#)
- [Duurzaam Den Haag](#)
- [Milieuhuis Nissewaard](#)

Deze organisaties werken als kennispartner samen met de plaatselijke bibliotheek om zo duurzaamheid onder de aandacht te brengen. Op deze manier kan de bibliotheek ze aanhaken wanneer kennis op het onderwerp duurzaamheid noodzakelijk is en andersom kan de lokale non-profit organisatie gebruik maken van de faciliteiten en expertise van de bibliotheek. Zo heeft Duurzaam Den Haag een duurzaamheidsloket in de centrale bibliotheek. Burgers en ondernemers uit Den Haag kunnen daar terecht met vragen en worden dan ondersteund, geïnformeerd en wanneer nodig doorverwezen naar andere loketten van de gemeente, buurtinitiatieven in de wijk (bijv. energiecoöperaties) en andere duurzaamheidsinitiatieven (zoals [Lokaal voedsel Den Haag](#)).

Ook organiseert Duurzaam Den Haag in samenwerking met de bibliotheek activiteiten op het gebied van duurzaam doen:

- Informatieavonden: de bibliotheek faciliteert deze avonden als fysieke ontmoetingsplaats. De inhoudelijke invulling wordt verzorgd door de stichting.
- Kinderworkshops: in samenwerking met de jeugdafdeling. Vaak is dit gebaseerd op een nieuw relevant boek met het thema duurzaamheid. Er is een voorleesuur voor de kinderen en met de ouders wordt in gesprek gegaan over duurzaamheid.
- Repaircafé.

Loket Duurzaam Den Haag in bibliotheek, bron: Duurzaam Den Haag

Vanuit de interviews met lokale non-profitorganisaties en bibliotheken komt naar voren dat als de bibliotheek en een lokale duurzaamheidsstichting samen optrekken en promotie maken voor een

duurzaam evenement hier vanuit de omgeving zeker interesse voor is. Mogelijk spreken zij hierbij verschillende netwerken en doelgroepen aan, waardoor meer mensen worden bereikt.

Ook (lokale) duurzaamheidsorganisaties hebben vaak een focusgebied binnen het thema duurzaamheid, afhankelijk van het meeste actuele maatschappelijke vraagstuk. Niet verrassend is de energietransitie wederom een prominent thema. Daarbij wordt aandacht besteed aan bijvoorbeeld: schone energie, klimaatadaptatie en wijken aardgasvrij maken. Afval en voeding zijn onderwerpen waar burgers ook meer over willen weten en waar lokale duurzaamheidsorganisaties op inspelen.

Een rondtrekkende tentoonstelling, in samenwerking met een lokale organisatie op het gebied van duurzaamheid, die naast de bibliotheek ook zichtbaar is op andere plekken kan aandacht genereren. Hierdoor kan een grote en diverse groep mensen bereikt worden. Er wordt duidelijk gemaakt dat mensen voor meer informatie bij de bibliotheek terecht kunnen.

5.3 Provinciale ondersteuningsinstelling

Probiblio is als ondersteuningsorganisatie een belangrijke partner voor bibliotheken in Zuid-Holland. Als het gaat om duurzaamheid kan Probiblio bibliotheken op verschillende manieren faciliteren:

- Fungeren als platform voor het verspreiden van kennis over duurzaamheid. Vanuit de interviews en eerder onderzoek komt naar voren dat bibliotheken behoefte hebben aan het delen van kennis, ervaringen en best practices. Als faciliterende organisatie kan Probiblio deze ophalen en verspreiden.
- Met het project [De duurzame bibliotheek](#) dat in 2020 loopt. Hierin zal Probiblio in samenwerking met een viertal bibliotheken aan de slag gaan met zowel intern als extern gefocuste onderwerpen. Zo staat verduurzamen richting een organisatie met circulaire bedrijfsvoering op de agenda, evenals het delen van succesvol aanbod richting publiek.

Ook via een online community als Biebtobieb of [Kenniscoud](#) kunnen best practices en tips worden gedeeld.

5.4 Burgerinitiatieven

Burgerinitiatieven zijn een voorbeeld van hoe burgers het heft in eigen handen nemen en zelf aan de slag gaan met maatschappelijke vraagstukken. Dit doen ze door krachten te bundelen en actief een bijdrage te leveren aan de maatschappij. Een burgerinitiatief kan zich ontplooiën op allerlei vlakken: van zorg, tot leefbaarheid en veiligheid.

Duurzaamheid is een van de thema's waar recentelijk veel burgerinitiatieven op zijn ontstaan. Burgerinitiatieven worden in de startende fase vaak ondersteund door de overheid. Naast financiële steun zijn burgerinitiatieven gebaat bij actieve begeleiding om zich verder te ontwikkelen en professionaliseren. Een voorbeeld hiervan is de stichting [Buurkracht](#) (een landelijke non-profit organisatie) die als doel heeft de kracht van burens van de grond te krijgen door mensen te verbinden, te activeren en ze handelingsperspectief te bieden. Initiatieven die vanuit onderop worden opgebouwd hebben de potentie om veel burgers samen te brengen. Het bouwen van een buurtorganisatie valt of staat bij sociale cohesie. Daarom wordt in de initiatiefase een laagdrempelig thema gekozen om te zorgen dat zoveel mogelijk burgers zich verbonden voelen en zich aansluiten. Door ondersteuning en actieve begeleiding te bieden kunnen deze initiatieven doorgroeien. Denk hierbij aan het organiseren van bijeenkomsten om mensen bij elkaar te brengen, ondersteuning in de

vorm van handleidingen en communicatiemiddelen of het faciliteren van workshops met ervaren gespreksleiders.

De bibliotheek zou hierin een rol kunnen spelen. Uit onderzoek is namelijk gebleken dat burgerinitiatieven baat hebben bij professionalisering²⁹. Een element die daarbij van belang is, is het hebben van een fysieke plek. Dit kan helpen om de vindbaarheid en identiteit te vergroten, meer vrijwilligers te trekken en het bevordert de interactie tussen buurtbewoners. De bibliotheek als fysieke locatie kan zo de sociale cohesie binnen een buurt- of burgerinitiatief een structureel karakter geven en zorgen voor sterke lokale verankering in een wijk of buurt. Daarnaast helpt het burgerinitiatieven om een extern netwerk te hebben. De bibliotheek bedient vaak een andere doelgroep dan een burgerinitiatief of buurtorganisatie en vergroot daarmee het netwerk. Hiermee is een bibliotheek in potentie complementair aan buurt- en burgerinitiatieven en stichtingen zoals Buurkracht.

Naast lokale verankering kan een bibliotheek ook aanvullend zijn als het gaat om expertise op bepaalde onderwerpen. Evenals burger- en buurtinitiatieven speelt een bibliotheek in op lokale maatschappelijke vraagstukken. In samenwerking kan er uitgewisseld worden welke onderwerpen er in een wijk spelen hoe deze vraagstukken samen opgepakt kunnen worden, vanuit ieders expertise. Zo kan een bibliotheek complementair zijn met onderwerpen zoals laaggeletterdheid en digitalisering en kan er voor onderwerpen als duurzaamheid en leefbaarheid in de openbare ruimte gebruik worden gemaakt van de expertise binnen burger- en buurtorganisaties.

Uitgaande van de focus op de energietransitie zijn op het thema duurzaamheid de energiecoöperaties en energie-initiatieven belangrijke partijen. Inmiddels is dit een volwassen beweging, er zijn zo'n 600 energiecoöperaties in Nederland, dit betekent dat er in bijna elke gemeente wel eentje is. Energiecoöperaties verschillen in volwassenheid maar hebben gemeen dat ze vaak erg lokaal werken. Ze worden opgezet door een aantal kartrekkers waarna verbinding wordt gezocht in de wijk en buurt. Dit maakt dat coöperaties vaak lokale samenwerkingen hebben met bijvoorbeeld scholen. Zoals eerder benoemd, vanuit het gegeven dat niet alle lagen van de samenleving participeren in burgerinitiatieven, biedt de fysieke locatie van de bibliotheek wederom kansen. De bibliotheek kan een plek zijn om kennis te delen en voorlichting te geven en de openbare toegankelijkheid en laagdrempeligheid van een bibliotheek maakt hen een goede partner in het bereiken van aanvullende doelgroepen.

6. MOGELIJKHEDEN VOOR BIBLIOTHEKEN OP HET GEBIED VAN DUURZAAMHEID

Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in de rol die bibliotheken in Zuid-Holland kunnen spelen op het gebied van duurzaamheid. Hierbij is gekeken naar verduurzaming van interne bedrijfsvoering en huisvesting, mogelijke programmering op duurzaamheid en eventuele samenwerkingspartners hierbij. In dit hoofdstuk beschrijven we op basis van de eerdere hoofdstukken de kansen en mogelijkheden die er liggen voor bibliotheken.

6.1 Bibliotheek als duurzaam voorbeeld: interne bedrijfsvoering

In hoofdstuk 3 wordt beschreven wat de huidige situatie is wat betreft de verduurzaming van de interne bedrijfsvoering bij bibliotheken in Zuid-Holland. Op basis daarvan zijn onderstaande kansen en aanbevelingen geformuleerd.

Kansen

Door een duurzame huisvesting en bedrijfsvoering te realiseren maakt de bibliotheek op meerdere vlakken impact:

- Bibliotheken kunnen met een verminderde milieu-impact **bijdragen aan het verduurzamen van de gebouwde omgeving** en daarmee aan het behalen van de doelstellingen in het klimaatakkoord. Regionaal gezien draagt dit ook bij aan de duurzaamheidsdoelstelling van de provincie en gemeentes.
- Ondanks dat voor sommige maatregelen investeringen nodig zijn kunnen **duurzaamheidsmaatregelen op de lange termijn geld opleveren** voor bibliotheken, denk hierbij aan een lagere energierekening of minder afvalkosten.
- **'Lead by example'**. Communiceren bibliotheken ook over de genomen duurzaamheidsmaatregelen, dan dragen ze daarmee een voorbeeldfunctie uit. Vertel het verhaal zodat het leuk en toegankelijk is voor bezoekers en leden: rondleidingen, uitlichten van zichtbare elementen (zoals een groen dak) of communicatie door het gebouw heen. Het uitdragen van duurzaamheid maakt het waarschijnlijker dat bezoekers duurzaamheid verbinden aan de bibliotheek en dat ze bewuster worden van hun eigen rol in het klimaatvraagstuk.

Aanbevelingen

Als bibliotheken verder willen verduurzamen is het belangrijk om kansen te benutten en de obstakels zoals genoemd op pagina 17 te overwinnen. Onderstaande aanbevelingen kunnen daarbij helpen:

- **Borg duurzaamheid in visie, strategie en beleid.** Door duurzaamheidsdoelstellingen te formuleren wordt het onderwerp prioriteit en is er direct aandacht voor. Dit maakt het ook makkelijker om erop te sturen, te monitoren en afspraken te borgen. Vanuit het overkoepelende beleid kunnen er specifieke afspraken worden gemaakt over bijvoorbeeld duurzaam inkopen, energiemaatregelen, afvalscheiding etc. Een duurzaamheidscertificering (lees meer over certificeringen in bijlage 3) kan in dit geval helpen om duurzaamheid op de agenda te zetten op beleidsniveau, inzicht te krijgen in de huidige situatie, de juiste vragen te stellen intern en aan leveranciers en ketenpartners, en afspraken vast te leggen.
- **Creëer inzicht in de huidige situatie:** wat is de milieu-impact van het gebouw en de bedrijfsvoering. Hierdoor wordt een duidelijk startpunt gecreëerd en kan men stappen gaan zetten.
- **Samenwerking met andere organisaties:**
 - o Andere bibliotheken en POI's: uitwisselen van ervaringen, best practices en tips. Ook zouden bibliotheken samen kunnen werken als het gaat om bijvoorbeeld duurzaam inkopen.

- Organisaties in de omgeving: het kan helpen om het duurzaamheidsvraagstuk aan te pakken in samenwerking met de omgeving. Hierdoor kan worden aangesloten op bestaande initiatieven, schaal worden gecreëerd, kennis worden uitgewisseld en geld worden bespaard.
 - Pandeigenaren: ga in gesprek met de verhuurder van het pand wat betreft het doorvoeren van duurzaamheidsmaatregelen. Dit kan de gemeente zijn, maar ook een andere vastgoedeigenaar.
- **Praktische tips en handvatten in de vorm van een checklist**, inclusief relevantie financiële hulpmiddelen zoals subsidiemogelijkheden en andere regelingen. Dit helpt bibliotheken stappen te zetten in het verduurzamen van hun huisvesting en bedrijfsvoering. Voorbeelden van dergelijke tools voor andere doelgroepen zijn: [Beslisboom verduurzaming scholen](#), [RVO Infographic informatieplicht](#) en [Stappenplan Energie besparen](#) Sommige maatregelen kunnen als huurder van een pand niet zelf doorgevoerd worden, dan is het belangrijk om hierover in gesprek te gaan met de eigenaar van het pand. Zie ook onderstaand overzicht van quick wins voor verduurzaming.

Quick wins voor het verduurzamen van de interne bedrijfsvoering:

- Stap over naar groene stroom en groen gas: dit levert direct een grote milieuwinst op. Waar grijze stroom een emissiefactor van 0,649 kg CO₂ per kWh heeft is dit voor groene stroom vrijwel niks tot zelfs 0,000 kg CO₂ per kWh³⁰. Kies daarbij voor een echt duurzame leverancier.
- Neem duurzaamheid mee als eis bij inkoop.
- Implementeer energiebesparende maatregelen: denk hierbij aan LED verlichting, uitzetten van elektronische apparaten, sensoren op de verlichting.
- Faciliteer afvalscheiding en zorg ook dat stromen gescheiden worden verwerkt door de afvalverwerker.
- Geef de voorkeur aan biologisch afbreekbare en duurzame schoonmaakmiddelen.
- Gebruik een slimme inrichting: hierdoor kunnen gedeeltes apart verwarmd worden en kan er zoveel mogelijk gebruik worden gemaakt van natuurlijk licht.
- Gebruik waterbesparende kranen en spoelsystemen voor de toiletten.
- Duurzame mobiliteit: hoe komen werknemers naar de bibliotheek? Faciliteer duurzame alternatieven.

6.2 De mogelijke maatschappelijk-educatieve rol van de bibliotheek in het duurzaamheidsvraagstuk

Op basis van de informatiebehoefte van burgers en bibliotheekbezoekers (hoofdstuk 2 en 4) en van wat bibliotheken al ondernemen op het gebied van duurzaamheid en programmering (hoofdstuk 4) worden hieronder kansen en aanbevelingen geformuleerd voor bibliotheken op het gebied van duurzaamheid en programmering.

Kansen

Naast dat bibliotheken een mogelijke rol in het klimaatvraagstuk kunnen vervullen richting de burger, kunnen ze ook hun maatschappelijk relevantie vergroten door in te spelen op duurzaamheid²⁶. Hiermee sluiten ze namelijk aan op de maatschappelijke doelen van zowel de nationale, regionale als lokale overheden. De lokale verankering van de bibliotheek (fysieke ontmoetingsplaats in een wijk of buurt, laagdrempelig en publiek toegankelijk) maakt dat ze kan fungeren als een verbinder of ondersteuner van lokale initiatieven en organisaties. Door naast huidige thema's ook in te spelen op het duurzaamheidsvraagstuk creëren bibliotheken, net als op andere thema's het geval is, meervoudige waarde: voor de burgers, (lokale) overheden en (lokale) duurzaamheidsinitiatieven.

Bibliotheken die een rol voor zichzelf zien in het klimaatvraagstuk kunnen inspelen op de volgende kansen:

- **Het 'hot topic' energie** gebruiken om de aandacht voor duurzaamheid in de programmering van de bibliotheek een boost te geven. Gezien de focus op dit thema kunnen hierop ook snel partners aangehaakt worden zoals overheden en experts. Vervolgens kunnen andere onderwerpen als voeding en spullen makkelijker een plek krijgen afhankelijk van de vraag van bezoekers en leden.
- **Aansluiten bij lopende initiatieven** en specifieke evenementen op het gebied van duurzaamheid, milieu en ecologie. Daarmee wordt het aanbod van evenementen richting burgers en particulieren groter en verbindt de bibliotheek zich met het thema duurzaamheid.
- Focus op het **bieden van handelingsperspectief**. De afwachtende houding van mensen als het gaat om verduurzamen kan worden doorbroken op het moment dat ze concrete handvatten en maatregelen aangereikt krijgen. De bibliotheek kan samen met samenwerkingspartners en experts burgers een idee geven wat ze zelf kunnen doen om te verduurzamen en hoeveel impact daarmee gemaakt kan worden.

Duurzaamheid kan ook proactief worden opgepakt met bijvoorbeeld een duurzame editie van [Het Nationale Bibliotheekcongres](#) of [BibliotheekPlaza](#)

Aanbevelingen

Bibliotheken kunnen hun potentiële rol in het duurzaamheidsvraagstuk op verschillende manieren invullen:

- **Proactief het thema integreren in de dienstverlening en dit uitdragen**. Ook al is er niet direct een actieve vraag van bezoekers en leden van de bibliotheek, onderzoek wijst uit dat burgers wel degelijk bezig zijn met het klimaatvraagstuk en duurzaamheid en daarin behoefte hebben aan informatie en voorlichting. Hierbij kan het helpen om communicatie omtrent deze programmering en activiteiten extra aandacht te geven en te zorgen dat deze communicatie de juiste doelgroep(en) bereikt.

- Deze proactieve aanpak kan ook helpen in het bereiken van andere organisaties en overheden. Als de bibliotheek zich goed positioneert op het gebied van duurzaamheid, vergroot zij daarmee haar **maatschappelijke relevantie**. Dit biedt kansen voor het bundelen van (gemeentelijke) budgetten die beschikbaar zijn voor duurzaamheid. De energietransitie is een actueel onderwerp waarmee een snelle connectie kan worden gelegd en waarbij aansluiting kan worden gezocht bij gemeentelijke doelstellingen.
- Het inzetten van de bibliotheek als **fysieke ontmoetingsplaats**. Er ontplooiën zich lokaal veel initiatieven rondom het thema duurzaamheid. Ondanks dat bibliotheken niet altijd specifieke expertise in huis hebben, kunnen ze wel een andere belangrijk component toevoegen: het gebouw als fysieke ontmoetingsplek en lokale verankering in een wijk of buurt. Hierdoor kan gebruik worden gemaakt van het al bestaande maatschappelijke fundament en afhankelijk van de activiteit ook een andere doelgroep, zoals ouderen of lager-opgeleiden, worden aangesproken.

6.3 Samenwerkingspartners

Uiteraard hoeven bibliotheken deze opgave niet alleen aan te vliegen. Ook als een bibliotheek de kennis niet zelf in huis heeft is het mogelijk om met de juiste partners een rol te pakken op het gebied van duurzaamheid. De overzichtsplaat op pagina 31 geeft een beeld van het speelveld, de mogelijke samenwerkingen en de rol die de bibliotheek zou kunnen spelen zoals uiteengezet in hoofdstuk 5. Deze mogelijke samenwerkingen zijn hieronder beknopt beschreven.

Overheden

De bibliotheek kan gemeentes en provincie ondersteunen als het gaat om het behalen van klimaatdoelstellingen door het informeren, activeren en stimuleren van burgers. De bibliotheek fungeert in dat geval als communicatiepunt. De energietransitie is een actueel thema wat zich goed leent om deze samenwerking van de grond te krijgen en biedt eveneens financiële mogelijkheden in het bundelen van budgetten. Activiteiten gericht op burgerparticipatie dragen bij aan het draagvlak voor de energietransitie. De samenwerking met overheden biedt kansen op de volgende gebieden:

- Bieden van handelingsperspectief door te informeren:
 - o Praktische oplossingen laten zien (bijv. douchekop vs. bespaardouchekop)
 - o Financiële kant van verduurzaming en de energietransitie uitleggen
 - o Kennis overdragen: wat kan er allemaal, en wat is er nodig?
- Groepen samenbrengen: bijvoorbeeld burgerinitiatieven met mensen uit armere delen van de stad/dorp
- Mensen laten meedenken: wat is de toekomst van de wijk/stad?

(Lokale) non-profit organisaties

(Lokale) non-profit organisaties met specifieke expertise op het gebied van duurzaamheid kunnen gebruik maken van de bibliotheek als fysieke ontmoetingsplaats. Voor de bibliotheek kunnen deze partners fungeren als een kennispartner op het gebied van duurzaamheid die kan worden ingezet ten behoeve van programmering. Daarnaast kunnen de partijen in deze samenwerking complementair aan elkaar zijn als het gaat om de doelgroepen die ze aanspreken. Door samen op de trekken bereiken ze dus verschillende lagen van de samenleving.

Ondersteuningsorganisatie

Een provinciale ondersteuningsinstelling (POI) kan gezamenlijke projecten opzetten en fungeren als platform om kennis, ervaringen en best practices te delen. Zo kan als netwerk een ontwikkeling gemaakt worden in duurzaamheid.

Burgerinitiatieven

Burgerinitiatieven vormen zich rondom actuele maatschappelijke thema's waarbij burgers zich verenigen om vraagstukken samen op te pakken. Ook hierbij kan de bibliotheek een fysieke ontmoetingsplek bieden die gelijk ook voor lokale verankering in de wijk of buurt zorgt. Daarnaast kan de bibliotheek gebruik maken van de expertise van buurtinitiatieven ten behoeve van de eigen programmering en daarmee andere doelgroepen bereiken. Ook zou de bibliotheek complementaire onderwerpen kunnen faciliteren waarmee er een wisselwerking plaatsvindt tussen deze burgerinitiatieven en de bibliotheek.

Andere mogelijke samenwerkingspartners

Vanuit de enquête en interviews kwamen nog andere mogelijke samenwerkingspartners naar voren, deze zijn echter niet nader onderzocht.

- **Educatie:** specifieke les- en ondersteuningspakketten aanbieden in samenwerking met lokale partners (zoals bijvoorbeeld een afvalverwerkingscentrale). Het vergt vaak capaciteit en kennis om dit verder te brengen, maar er is veel te winnen op het gebied van bewustwording. Ook milieu- en natuureducatie zijn partijen op het gebied van educatie die goed aansluiten op het thema duurzaamheid evenals onderzoeksinstituten.
- **Commerciële bedrijven of landelijk opererende organisaties** zijn minder vaak een partner van de bibliotheek. Wel worden bijvoorbeeld Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en Vereniging Eigen Huis benoemd in de verdiepende interviews met bibliotheekdirecteuren en -medewerkers, als landelijk opererende non-profit organisaties die als potentiële samenwerkingspartner kunnen fungeren. In de categorie commerciële bedrijven worden energieleveranciers, startups en woningbouwcorporaties benoemd.
- **Media:** landelijke tv-programma's als het gaat over debat (bijv. Tegenlicht Meetup), maar ook lokale kranten en stadsredacties.
- **Andere culturele instellingen.**

De bibliotheek en het duurzaamheidsvraagstuk

Mogelijke samenwerkingspartners

Culturele instellingen ●

- › Musea
- › Theater

Overheden ●●

- › Provincie
- › Gemeenten

Ondersteuningsorganisaties ●

- › Probiblio

(Lokale) Non-profitorganisaties ●●●

- › Duurzaamheidsstichting
- › Ondersteuning burgerinitiatieven
- › Vereniging eigen huis
- › Politiek
- › Vereniging van eigenaren
- › Staatsbosbeheer
- › Natuurmonumenten

(Lokale) Commerciële organisaties ●

- › Energieleveranciers
- › Media, lokale kranten, stadsredacties
- › Startups
- › Woningcorporaties

Burgerinitiatieven ●●●

- › Energiecoöperaties-initiatieven
- › Buurt- en wijkverenigingen

Educatie ●

- › Scholen
- › Universiteiten
- › Onderzoeksinstituten
- › Natuur- en milieueducatie

Rol van de bibliotheek

Fysieke ontmoetingsplek

- › Verankering in de wijk
- › Voorbeeldfunctie
- › Proeftuin

Communicatiepunt

- › Kennisdeling
- › Voorlichting
- › Informatieoverdracht

Verbinding & sociale cohesie

- › Samenbrengen doelgroepen
- › Collectief leren
- › Activeren

Kernfuncties van de bibliotheek

Leren

Informereren

Kunst & cultuur

Lezen

Ontmoeting & debat

Maatschappij

Bibliotheek

7. VERVOLGONDERZOEK

Met dit onderzoek is getracht om inzicht te verkrijgen in de huidige situatie op het gebied van duurzaamheid in relatie tot de bibliotheeksector. Daarnaast is een voorzet gedaan voor verdere ontwikkeling op het thema duurzaamheid bij bibliotheken. Uiteraard is dit onderzoek niet uitputtend maar slechts een startpunt. Verder onderzoek zou dan ook kunnen gaan over de volgende (sub)onderwerpen:

- Welke informatie op het gebied van duurzaamheid zijn bezoekers en burgers nu echt naar op zoek? Voor dit onderzoek is de flitspeiling gecombineerd met andere bestaande onderzoeken. Interessant zou zijn om dieper in te gaan op de informatiebehoefte van zowel bibliotheekbezoekers als burgers in het algemeen op het gebied van duurzaamheid. Welke vorm van dienstverlening leent zich het beste voor het onderwerp duurzaamheid? Gaan mensen het liefst naar een lezing, lenen ze een boek of nemen ze deel aan een creatieve workshop, debat of repaircafé?
- Op welke manier en met welke partners kunnen bibliotheken het best samenwerken op het gebied van duurzaamheid? In dit onderzoek is een voorzet gedaan en een aantal relevante partners benaderd en geïnterviewd. Er zijn echter uiteraard veel meer samenwerkingspartners mogelijk. Partners die reeds benoemd zijn in dit onderzoek maar nog niet benaderd voor verdieping zijn:
 - o (Lokale) commerciële organisaties;
 - o Educatie: scholen en onderwijs- en onderzoeksinstituten;
 - o Andere culturele instellingen.

8. TOT SLOT

Zoals Jelmer Mommers, schrijver voor de Correspondent, in een interview stelde “Duurzaamheid is nog nooit zo haalbaar geweest”. Veel oplossingen zijn reeds voorhanden. En we hebben het collectief nodig om de ambitieuze doelstellingen om te zetten in daadwerkelijke actie en daarmee werkelijk resultaat. De samenleving moet in staat gesteld worden om bij te dragen aan een duurzame wereld van morgen. En de bibliotheek kan daar een rol in spelen.

Bibliotheken hebben een voorbeeldfunctie. De bibliotheek inspireert met haar duurzame ontmoetingsplek, speelt een belangrijke rol in de kennis- en informatieoverdracht naar de burgers en heeft een verbindende en activerende functie in de wijken. Maar ook in het fundament van de bibliotheek zit een mooi principe verborgen. Namelijk dat we groei los kunnen koppelen van het verbruik van grondstoffen. Dat delen net zo effectief is als hebben. En dat het einde van bezit misschien wel de oplossing is voor hoe we met de waardevolle grondstoffen van de aarde omgaan. Zoals Thomas Rau zei:

“We moeten onze economie organiseren als een bibliotheek, waarbij we de grondstoffen lenen van de aarde”

BRONNEN

¹ Klimaatakkoord van Parijs. Nederlandse Emissie Autoriteit, geraadpleegd via: <https://www.emissieautoriteit.nl/onderwerpen/klimaatakkoord-van-parijs>

² Rijksoverheid, geraadpleegd via: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/klimaatverandering/nieuws/2015/12/12/nederland-stemt-in-met-historisch-klimaatakkoord>

³ Van Sloten, B. (2019). 'Green deal': Timmermans wil haast maken in strijd tegen klimaatverandering. NOS, geraadpleegd via: <https://nos.nl/artikel/2314229-green-deal-timmermans-wil-haast-maken-in-strijd-tegen-klimaatverandering.html>

⁴ Klimaatbeleid. Rijksoverheid, geraadpleegd via: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/klimaatverandering/klimaatbeleid>

⁵ Klimaatakkoord, geraadpleegd via: <https://www.klimaatakkoord.nl/>

⁶ Rijksoverheid, geraadpleegd via: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/circulaire-economie/nederland-circulair-in-2050>

⁷ Urgenda: Klimaatzaak tegen de staat, geraadpleegd via: <https://www.urgenda.nl/themas/klimaat-en-energie/klimaatzaak/>

⁸ Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, geraadpleegd via: <https://www.rvo.nl/onderwerpen/duurzaam-ondernemen/gebouwen/wetten-en-regels/bestaande-bouw/energielabel-c-kantoren>

⁹ Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, geraadpleegd via: <https://www.rvo.nl/onderwerpen/duurzaam-ondernemen/energie-besparen/informatieplicht-energiebesparing/energiebesparingsplicht>

¹⁰ Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, geraadpleegd via: <https://www.rvo.nl/onderwerpen/duurzaam-ondernemen/energie-besparen/informatieplicht-energiebesparing>

¹¹ Provincie Zuid-Holland, geraadpleegd via: <https://www.zuid-holland.nl/onderwerpen/milieu/>

¹² Provincie Zuid-Holland, geraadpleegd via: <https://www.zuid-holland.nl/onderwerpen/energie/>

¹³ Provincie Zuid-Holland, geraadpleegd via: <https://www.zuid-holland.nl/onderwerpen/economie/circulaire-economie/>

¹⁴ ABN-AMRO (2019), *Monitor Duurzaamheid: de burger wil het niet allemaal zelf doen*, geraadpleegd via: <https://insights.abnamro.nl/2019/07/monitor-duurzaamheid-de-burger-wil-het-niet-allemaal-zelf-doen/>

¹⁵ I&O research 2019, *Duurzaam denken is nog niet duurzaam doen*. Geraadpleegd via: <https://www.ioresearch.nl/actueel/duurzaam-denken-is-nog-niet-duurzaam-doen/>

¹⁶ Sierkstra, A (2018), *Duurzaam leven & werken – Informatie over klimaatverandering en duurzaamheid*, 3B plus geraadpleegd via: <https://3bplus.nl/whitepaper-duurzaamheid/>

- ¹⁷ Bot, W & Keuchenius, C (2018), *De wereld van duurzaamheid onder 25- tot 35-jarigen: Onderzoek naar de manier waarop 25-35 jarigen met het thema duurzaamheid bezig zijn*. Geraadpleegd via: <https://www.milieucentraal.nl/media/4356/onderzoeksrapport-25-35-jarigen-en-duurzaamheid-milieu-centraal-2018.pdf>
- ¹⁸ Rijnbrink (2018), *Trendcurve 2018 28 trends voor Bibliotheken, culturele en maatschappelijke instellingen*. Geraadpleegd via: [https://www.rijnbrink.nl/images/Trendcurve/Trendcurve Bibliotheken 2018.pdf](https://www.rijnbrink.nl/images/Trendcurve/Trendcurve_Bibliotheken_2018.pdf)
- ¹⁹ Brouwers, B. (2019), *Behoudt bibliotheken, die brengen ons samen*. Trouw, geraadpleegd via: https://www.trouw.nl/opinie/behoudt-bibliotheken-die-brengen-ons-samen~b1516d53/?utm_campaign=shared_earned&utm_medium=social&utm_source=email
- ²⁰ Sectorinstituut Openbare Bibliotheken (2014), *Bibliotheek van de toekomst*. Te vinden via: <https://www.kb.nl/ob/algemene-programmas/bibliotheek-van-de-toekomst>
- ²¹ Flitspeiling Duurzaamheid (2018), BiebPanel.
- ²² Hauke, P., Latimer, K. & Werner, K.U. (2012/2013), *The Green Library, The challenge of environmental sustainability*. Geraadpleegd via: <https://www.ibi.huberlin.de/de/studium/studprojekte/buchidee/bi12>
- ²³ Boekmanstichting & Bureau 8080 (2019), *Duurzaamheid in de culturele sector: Steppingstones voor toekomstig duurzaamheidsbeleid*. Geraadpleegd via: <https://www.boekman.nl/verdieping/publicaties/duurzaamheid-in-de-culturele-sector/>
- ²⁴ Hauke, P., Charney, M. & Sahavirta, A. (2018) *Going Green: Implementing Sustainable Strategies in Libraries around the world*. Geraadpleegd via: <https://www.ifla.org/publications/ifla-publications-series-177>
- ²⁵ De Bruin, M (2012), *Groene bibliotheken*. Bibliotheekblad, geraadpleegd via: <https://www.bibliotheekblad.nl/dossiers/duurzaamheid>
- ²⁶ Van Opheusden, L (2011). *Bibliotheek als maatschappelijk verantwoord ondernemer*. Bibliotheekblad, geraadpleegd via: <https://www.bibliotheekblad.nl/Handlers/DownloadBestand.ashx?ID=1000001169>
- ²⁷ World Cities Culture Forum (2017). *Culture & Climate Change*. Geraadpleegd via: http://www.worldcitiescultureforum.com/assets/others/WCCF_Report_June_28_FINAL_v4.pdf
- ²⁸ Visser, V. (2019). *Lager opgeleiden voelen zich te min om te participeren in burgerinitiatieven*. Sociale vraagstukken, geraadpleegd via: <https://www.socialevraagstukken.nl/lager-opgeleiden-voelen-zich-te-min-om-te-participeren-in-burgerinitiatieven/>
- ²⁹ Igalla, M. & Van Meerkerk, I. (2017). *Burgerinitiatieven hebben baat bij professionalisering*. Sociale vraagstukken, geraadpleegd via: <https://www.socialevraagstukken.nl/burgerinitiatieven-hebben-baat-bij-professionalisering/>
- ³⁰ World Information Service on Energy (WISE), geraadpleegd via: <https://www.wisenederland.nl/groene-stroom/hoeveel-co2-uitstoot-bespaar-je-als-je-overstapt-op-groene-energie>

BIJLAGE 1: RESULTATEN ONLINE ONDERZOEK

Resultaten van de online enquête die Probiblio heeft uitgevoerd onder bibliotheekdirecteuren in Zuid-Holland. Van de 23 bibliotheekdirecteuren hebben 14 meegedaan aan het onderzoek. Als hieronder bijvoorbeeld 50% vermeld wordt gaat het om 7 bibliotheken.

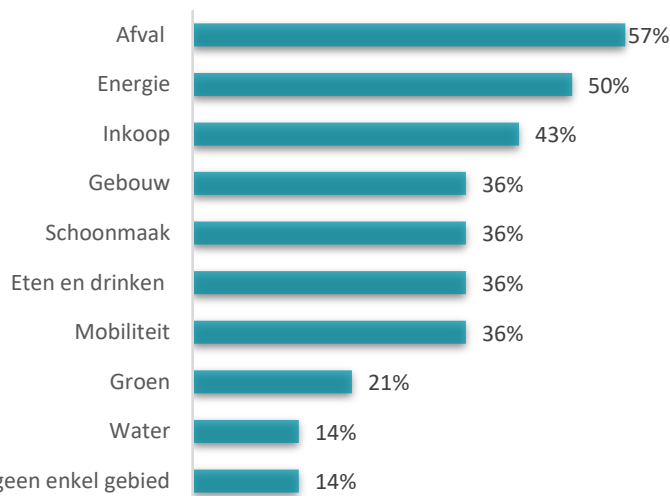
Verduurzamen interne bedrijfsvoering

Duurzame bedrijfsvoering

De meeste bibliotheken geven aan stappen te zetten in het verduurzamen van hun bedrijfsvoering. Bijna de helft (43%) van de 14 bibliotheken gebruikt groene stroom, 29% is aangesloten op de stadsverwarming en 21% gebruikt groen gas. 1 bibliotheek geeft aan een andere vorm van duurzame energie te gebruiken en 29% van de bibliotheken gebruikt geen enkele vorm van duurzame energie. Het zelf opwekken van energie doet momenteel nog geen enkele bibliotheek, wel geven een aantal bibliotheken aan hiermee bezig te zijn en de opties te exploreren. De meest ingezette maatregelen om het energieverbruik te verlagen zijn:

- Duurzame verlichting en apparaten (71%)
- Duurzaam gedrag van medewerkers tijdens het werk stimuleren (71%).

LED verlichting is voor veel bibliotheken een logische stap. Daarnaast proberen enkele bibliotheken actief awareness te creëren bij medewerkers. Denk hierbij aan het onder aandacht brengen van duurzaamheid in bijvoorbeeld overleggen, activeren in het juist afval scheiden en het besparen van energie en het betrekken van medewerkers in verduurzaming. Een klein percentage van de bibliotheken houdt zich bezig met energiemangement (21%), goed isoleren en ventileren (14%) en duurzaam verwarmen en warm water (7%). Alle deelnemende bibliotheken geven aan ten minste één maatregel te nemen om energieverbruik te verlagen.

Maatregelen verduurzaming. Bron: Enquête bibliotheekdirecteuren. N=14

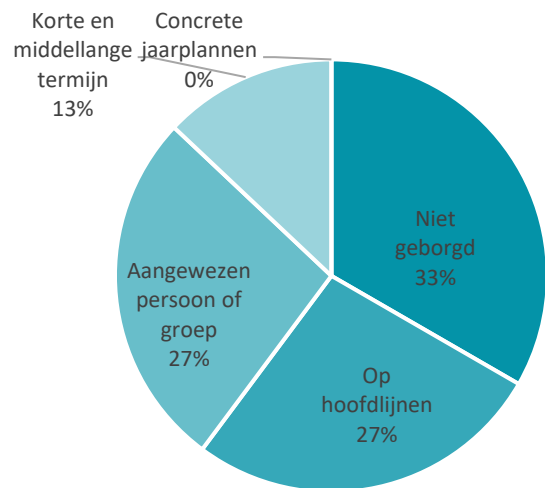
Ongeveer een derde (36%) van de respondenten geeft ook aan bezig te zijn met het verduurzamen van het gebouw, schoonmaak, eten en drinken en mobiliteit.

Beleid

Duurzaamheid is nog niet altijd geborgd in de visie en strategie van de bibliotheken (36%). 29% van de respondenten geeft aan een visie en strategie op hoofdlijnen te hebben en eveneens 29% heeft een aangewezen persoon die zich bezighoudt met verduurzaming. Geen enkele bibliotheek heeft duurzaamheid opgenomen in haar jaarplannen, maar 14% zegt wel heldere doelstellingen te hebben

Naast energie zijn de meeste maatregelen ter verduurzaming van de interne bedrijfsvoering en het gebouw gericht op afval (57%) en inkoop (43%). Het faciliteren van goede afvalscheiding wordt door een aantal bibliotheken als voorbeeld genoemd. Dit gebeurt zowel in de kantooromgeving als in de aanwezige horecagelegenheden in de bibliotheek. Daarnaast houden enkele respondenten rekening met duurzaamheid in de inkoop van bijvoorbeeld koffie en thee, koffiebekers en werken ze aan het uitbannen van plastics in de catering.

voor de korte en middellange termijn (3 tot 5 jaar). Om te waarborgen dat eventuele duurzaamheidsdoelstellingen gehaald worden gebruikt het overgrote merendeel momenteel geen meetlat (86%). Eén bibliotheek hanteert Green Key en één andere bibliotheek hanteert een andere meetlat. Dit resultaat komt overeen met de bevindingen vanuit de deskresearch en de interviews. Daaraan wordt toegevoegd dat gezien duurzaamheid in de bedrijfsvoering geen prioriteit heeft de urgentie om te monitoren ook minder is. De vraag naar duurzaamheidscertificaten (voor gebouwen) voor bibliotheken en andere culturele instellingen groeit langzaam.

Duurzaamheid in visie en strategie. Bron: Enquête bibliotheekdirecteuren. N=14

Communicatie

Ondanks dat er stappen worden gezet in het verduurzamen van de bibliotheekgebouwen en de bedrijfsvoering communiceert het merendeel (71%) hier op geen enkele manier over. De bibliotheken die er wel over communiceren doen dit via de website (14%), maken het zichtbaar in de bibliotheek (7%) of door middel van een MVO jaarverslag (7%).

Obstakels

Het grootste obstakel in het verduurzamen van het gebouw en de bedrijfsvoering is volgens de respondenten het gebrek aan financiële middelen (43%). Ook is duurzaamheid geen prioriteit in het beleid (14%) of is er niet voldoende capaciteit (7%). Interessant is dat 14% geen obstakels ziet voor verduurzaming en dat geen enkele respondent vindt dat er niet voldoende kennis is om te verduurzamen. Een laatste obstakel dat wordt benoemd is het feit dat de bibliotheek soms huurder is van het pand en geen eigenaar. In sommige gevallen heeft het pand ook een monumentale status. Dat maakt het verduurzamen van het pand moeilijker als een eigenaar niet mee wil denken. Echter waar mogelijk wordt door enkele bibliotheken wel aandacht besteed aan isolatie en duurzaam koelen en verwarmen.

Rol van bibliotheken in het duurzaamheidsvraagstuk

Duurzaamheid als thema

Slechts één bibliotheek geeft aan van mening te zijn dat de bibliotheek geen rol moet pakken in het duurzaamheidsvraagstuk, omdat de focus op andere maatschappelijke problemen moet liggen. Het thema duurzaamheid wordt door andere belangenorganisaties voldoende opgepakt. Het merendeel vindt echter dat bibliotheken een rol kunnen spelen in het duurzaamheidsvraagstuk. Zij zijn van mening dat de bibliotheek bij uitstek een plek is waar duurzaamheid een podium kan krijgen.

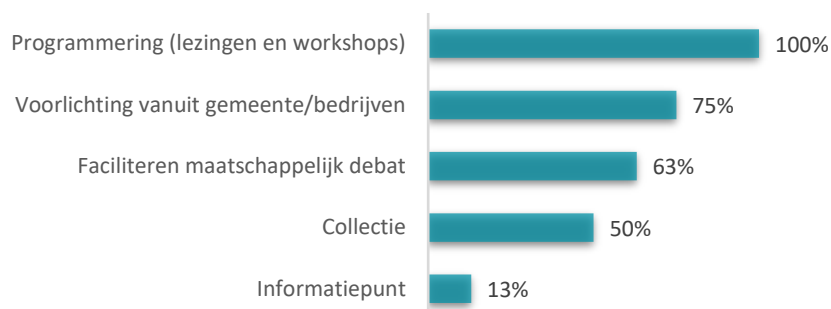
Vraag vanuit bezoekers en leden

Ondanks dat het merendeel van de bibliotheken een rol voor zichzelf ziet weggelegd in het klimaatvraagstuk geeft bijna de helft (43%) aan dat er vanuit leden en bezoekers geen vraag naar informatie, programmering en/of activiteiten op het gebied van duurzaamheid is. 21% weet niet of er vraag naar is en bij 36% van de bibliotheken is er wel vraag naar. De vragen die worden geïdentificeerd gaan over:

- Duurzaamheid in het algemeen;
- Duurzaam bouwen en wonen;
- Debatten en exposities over duurzaamheid;
- Klimaat in relatie tot de stad.

Duurzaamheid in de dienstverlening

Op dit moment faciliteert het merendeel van de bibliotheken (57%) hun bezoekers op enige manier in het thema duurzaamheid. De desbetreffende bibliotheken doen dat allemaal d.m.v. programmering. Er is voorlichting over duurzaamheid vanuit partners van de bibliotheek, ze faciliteren het maatschappelijk debat en er is vaak ook een collectie op het gebied van duurzaamheid. Mooie voorbeelden zijn thema cafés, informatiebijeenkomsten in samenwerking met de gemeente en informatieverstrekking in samenwerking met de lokale duurzaamheidsstichting.

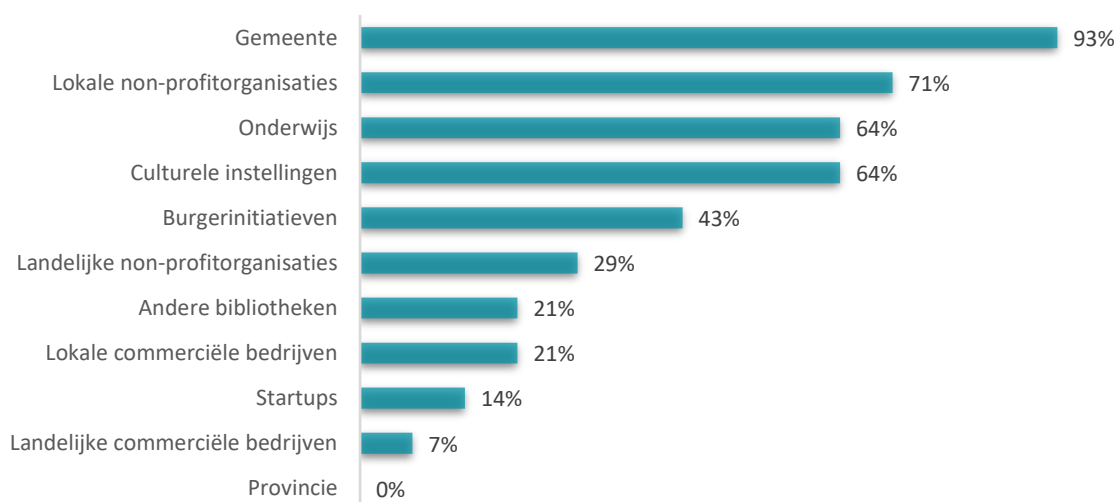

Op welke manier wordt duurzaamheid gefaciliteerd in de dienstverlening. Bron: Enquête bibliotheekdirecteuren. N=8

21% van de bibliotheken faciliteert hun bezoekers niet op het thema duurzaamheid en nog eens 21% doet dit nu nog niet maar is dit wel van plan in de toekomst. De belangrijkste reden dat het (nu) niet gebeurt is ook in dit geval het gebrek aan financiële middelen (33%). Interessant is dat geen enkele bibliotheek onvoldoende kennis of gebrek aan samenwerkingspartners opgeeft als reden. Wel worden niet voldoende capaciteit, geen vraag vanuit leden of geen prioriteit genoemd als reden. Een bibliotheek geeft aan dat de bibliotheek het goede voorbeeld zou moeten geven om daarmee de bezoekers en leden te inspireren.

Samenwerking

Huidige samenwerkingspartners van de bibliotheek zijn uiteenlopend. In de meeste gevallen werken de respondenten samen met de gemeente (93%) maar ook veel met lokale non-profit organisaties (71%), onderwijs (64%), culturele instellingen (64%) en burgerinitiatieven (43%).

Huidige samenwerkingspartners van de bibliotheek. Bron: Enquête bibliotheekdirecteuren. N=14

BIJLAGE 2: PRAKTIJKCASES

In deze bijlage staan drie praktijkcases van bibliotheken die actieve stappen hebben gezet op het gebied van duurzaamheid.

Boekenberg: een CO₂-neutrale bibliotheek.

De boekenberg in Spijkenisse is door de gemeente ontwikkeld met als doel een duurzaam multifunctioneel gebouw neer te zetten. Al in 2003 waren er de eerste plannen en in 2012 was de officiële opening. Duurzaamheid was een belangrijk speerpunt in de bouw, dit heeft geresulteerd in de volgende kenmerken ([Arcadis](#)):

- Een warmte- en koudeopslag onder het gebouw en warmtepompen, hierdoor was een gasaansluiting en mechanische koeling niet nodig.
- Het glazen dak vangt regenwater op wat indirect wordt gebruikt voor het koelsysteem evenals het doorspoelen van de toiletten.
- Er wordt gebruik gemaakt van Phase Change Materials (PCM's), deze materialen veranderen van vast naar vloeibaar en omgekeerd waardoor ze warmte opslaan of afstaan.
- In de zomer zorgen zonneschermen, gekoelde ventilatielucht en koelvloeren voor verkoeling en in de winter zorgt dubbele beglazing en vloerverwarming voor voldoende warmte.

De bibliotheek is een van de organisaties die gevestigd is in de Boekenberg. Zij hebben een belangrijke rol in het uitdragen van hun duurzame huisvesting: de bibliotheek als duurzaam voorbeeld. Zo verzorgen zij voor nationale en internationale gezelschappen rondleidingen en zijn in de bibliotheek de duurzame maatregelen zichtbaar gemaakt.

Daarnaast is ook het Milieu Huis gevestigd in de Boekenberg. Gezien hun expertise op het thema duurzaamheid probeert de bibliotheek programmering op dit onderwerp in samenwerking met het Milieu Huis als partner op te pakken. Op deze manier kan het Milieu Huis gebruik maken van de expertise van de bibliotheek als het gaat om het organiseren van activiteiten en de bijbehorende communicatie.

Zuid-Kennemerland: Green Key voor een duurzame bedrijfsvoering

In 2016 behaalde bibliotheek Zuid-Kennemerland samen met 8 andere grote cultuurpartners in Haarlem een [gouden Green Key Certificaat](#). Daarmee beloofde de bibliotheek haar inspanningen in het verduurzamen van het gebouw en de bedrijfsvoering met een keurmerk. De bibliotheek probeert in het verduurzamen de balans te vinden tussen dat wat mogelijk is (vooral qua investering) en het hoogst haalbare qua duurzaamheid. Zo valt er al snel veel te winnen als het gaat om:

- Technisch beheer van installaties;
- Besparingen in water en energie;
- Duurzaam inkopen;
- Duurzaam denken stimuleren zowel bij medewerkers als bij bezoekers.

De Green Key certificering is vooral in eerste instantie een (tijds)investering als het gaat om het aanleveren van bewijslast, de data is niet altijd makkelijk voorhanden. Hiervoor is dan ook in de opstartfase begeleiding gezocht bij een organisatie die ondersteuning biedt bij Green Key Certificering (Green Leisure). In eerste instantie moeten organisaties na 1 jaar opnieuw op voor certificering en daarna eens in de 2 jaar. De bibliotheek is ook dit jaar weer succesvol door de keuring gekomen en daarmee behouden ze het gouden certificaat.

Naast het Green Key certificaat werkt de bibliotheek aan het integreren van duurzaamheid in hun programmering samen met partners. Zo sloten ze aan bij lokale initiatieven zoals Haarlem Plasticvrij en gebruiken ze slimme stadslogistiek van BuurtMus.

De Lochal: Burgers denken mee over de toekomst van de stad

De Lochal in Tilburg was oorspronkelijk een voormalige locomotiefwerkplaats en werd in 2017 duurzaam verbouwd tot een multifunctionele publieke locatie. Onder andere de Bibliotheek Midden Brabant is er gevestigd. In de Lochal is er voor iedereen iets te beleven, onder andere in de verschillende soorten labs opgezet vanuit de bibliotheek. Elk lab heeft een eigen programmamaker en een thema gericht op het innoveren en co-creëren met mensen uit de omgeving. [FutureLab](#) is een van de 6 verschillende labs: in dit Lab kunnen Tilburgers zich bezighouden met de toekomst van hun stad door middel van sociale innovatie. Met dit lab wil de bibliotheek burgers informeren, betrekken maar ook activeren om mee te denken over de toekomst van de stad. Hoe wil een Tilburger dat zijn stad er over 20 jaar uitziet?

Vanuit het motto *'Think global, act local'* zijn activiteiten in het Futurelab in lijn met de SDGs, maar dan lokaal georiënteerd op basis van actuele onderwerpen. Op dit moment staan SDG 11 (Duurzame steden en gemeenschappen) en SDG 13 (Klimaatactie) centraal. Voorbeelden van activiteiten die daarbij worden georganiseerd zijn:

- De ruimtevaartschool: een speelse manier om kinderen te leren denken vanuit het overzichtseffect. Als astronaut zie je de aarde vanuit de ruimte, dit kan helpen om een gevoel van verbondenheid en verantwoordelijkheid te voelen voor de aarde. Hierdoor leren kinderen op jonge leeftijd bewuster om te gaan met onze planeet.
- Monitor van de stad: een groot scherm in het Futurelab geeft de burger inzicht in hoe de stad ervoor staat: zo zie je bijvoorbeeld hoe het gesteld is met de CO₂-uitstoot, de luchtkwaliteit of het energieverbruik. Deze indicatoren zijn afhankelijk van de gekozen SDGs, programmering en actualiteiten. Vanuit de weergegeven data wordt er een vertaalslag gemaakt naar de impact die de burger dan kan maken. Wat kan een Tilburger doen om bij te dragen aan een duurzame en leefbare stad?

De labs hebben een geheel eigen 'look and feel' op het gebied van communicatie. Op deze manier probeert de bibliotheek Midden-Brabant nieuwe doelgroepen te bereiken en vanuit de multifunctionele Lochal het gevoel 'Huiskamer van de stad' uit te stralen.

BIJLAGE 3: DUURZAAMHEIDSCERTIFICERING

Duurzaamheidscertificering gebouwen en interne bedrijfsvoering

	BREEAM	Green Key	Milieubarometer
 Tijdsinspanning	★ ★ ★	★ ★	★
 Complexiteit	★ ★ ★	★ ★	★
 Detailniveau	★ ★ ★	★ ★	★

Schematische vergelijking duurzaamheidscertificering

De Milieubarometer

[De Milieubarometer](#) is een instrument dat veel gebruikt wordt door lokale overheden en de cultuursector om de milieu impact in kaart te brengen. De CO2 footprint van het energieverbruik, water, vervoer, woon- werkverkeer, afval en kantoorpapier worden hierin meegenomen.

- *Voordeel: gegevens gemakkelijk in te vullen, goede benchmark.*
- *Nadeel: smalle benadering, weinig aandacht voor zichtbare verduurzaming.*

Green Key

[Green Key](#) maakt het voor organisaties in de recreatie- en vrijetijdsbranche mogelijk om praktisch en zichtbaar met MVO aan de slag te gaan. Green Key heeft een speciale versie voor [bibliotheken](#). Categorieën zijn; management, communicatie, maatschappelijke betrokkenheid, water, reiniging, afval, energie, bouwen en groen, mobiliteit, eten en drinken, duurzaam inkopen en textiel.

- *Voordeel: compleet overzicht van alle categorieën waar de vrijetijdsindustrie invloed heeft op duurzaamheid.*
- *Nadeel: erg uitgebreid en tijdrovend, eten en drinken en textiel zijn niet relevant voor deze sector.*

BREEAM

[BREEAM](#) is van oorsprong een vrij uitgebreide tool om je duurzaamheidprestaties in kaart te brengen. Voor een eerste indruk heeft de Dutch Green Building Council een [quickscan](#) ontwikkeld om in 10 minuten al een aardige indruk te geven van de duurzaamheid in het gebouw.

- *Voordeel: compleet overzicht van de duurzaamheid van bibliotheekgebouw en de bedrijfsvoering.*
- *Nadeel: de complete tool is erg uitgebreid en tijdrovend, de quickscan zou wel een oplossing kunnen bieden.*